

The Articles.

nective when referring to the same person or thing. The latter word is then said to be in *apposition*, and agrees with the former in Case: as, "John the Baptist was beheaded;" "Brutus killed Cæsar, *him* who had been his friend."

205. Sometimes a Noun stands in apposition to an entire sentence: as, "There were seven of them, and they were drawn with seven oranges—a thing quite out of taste."

2. SYNTAX OF THE ADJECTIVE.

206. An Adjective placed immediately before or after a Noun is said to be used attributively: as, a *wise* man, a *huge* lion.

But when the Verb *to be* or any similar Verb intervenes, it is said to be used predicatively: as, The lion *was huge*; The man *became wise*.

207. When the same quality in different things is compared, the Adjective in the Positive has after it the Conjunction *as*, in the Comparative the Conjunction *than*, and in the Superlative the Preposition *of*: as, "White *as* snow"; "wiser *than* Solomon"; "greatest *of* all."

208. After the Definite Article *the* an Adjective is often used with a Noun understood but not expressed, to denote a class of objects: as, "The *wicked* (= wicked men) flee when no man pursueth;" "The *good* are happy."

209. Some Adjectives have actually become Nouns, and, as such, may be used with an Adjective before them. This is the case with the words *good*, *evil*, and a few others: as, "*Evil*, be thou my *good*."

In this way are used Adjectives denoting colour: as, *black*, *white*, *red*, &c.

210. *Adjectives with Verbs*.—Adjectives sometimes appear to be attached to Verbs, and so to take the place of Adverbs. Thus we say, "to keep a thing *safe*," "to serve dinner up *hot*," "to stand *firm*," &c. But in all these examples, the Adjective really belongs to the Noun and not to the Verb.

211. When several Nouns denoting distinct things come together in enumerations, the same Article is usually placed before each: as, "A vacant space was left between *the* tents and *the* rampart"; "Their more useful arms consisted in *a* helmet, *an* oblong shield, light boots, and *a* coat of mail."

212. But when the objects are represented not as perfectly distinct, but as closely connected with each other, the Article is not repeated: as, "*The Prince and Princess* of Orange had now ceased to regard him as a rival."

Sometimes the Article appears to be omitted merely for the sake of brevity, especially in such common expressions: as, "from head to foot," "from top to bottom," "from snout to tail."

213. Sometimes the Article is repeated even before Nouns denoting things closely connected with each other when it serves to call attention to each separately: as, "There were the markets at which *the* corn, *the* cattle, *the* wool, and *the* hops of the surrounding country were exposed."

214. The Definite Article *the* is sometimes used to give to an Adjective the force of an Abstract Noun (see. Sec. 209).

215. The word "the = *by so much*, used before the Comparative Degree, is a different word from the Definite Article. It is the old Ablative or Instrumental case of the Demonstrative Adjective *the*, *that*, and must be parsed as an Adverb: as, "*The* nearer the bone *the* sweeter the meat."

3. SYNTAX OF THE PRONOUNS.

216. *Thou* and *you*.—The Pronoun *thou*, which strictly denotes a *single person spoken to*, is now rarely used except in the elevated style of poetry, eloquence, or devotion, its place being elsewhere taken by the plural *you*.

217. The Relative Pronouns *who*, *which*, *that*, have a twofold use:—

1. To limit and define the Antecedent, which would otherwise express too much or too little:

Especially in the case of the Personal Pronoun: as, "Neither *you* nor *I* are in fault."

234. *Collective Nouns*.—These are sometimes followed by the Singular and sometimes by the Plural. The Singular is preferred when the Subject is regarded as a whole; the Plural, when attention is directed to the individuals composing it.

Examples:—

Singular.

"An English *mob* is often contented with the demolition of a few windows . . ." "The *government* has begun to turn *its* attention . . ."

Plural.

"The *assembly* of the wicked *have* inclosed me."

2.—The Subjunctive Mood.

235. The chief use of the Subjunctive Mood is in hypothetical sentences. It then usually follows such Conjunctions as *if*, *unless*, *except*, *although*, *albeit*, *notwithstanding*, *whether* . . . or: as, "What matter *where if I be* still the same?" "No man can do these miracles *except God be* with him."

It also frequently follows such expressions as *provided (that)*, *suppose (supposing)*, &c.: as, "Suppose you *were* to take a little journey now . . ." ". . . so we will, *provided* that he *win* her."

236. Sometimes the Verb in the Subjunctive Mood is placed before its Subject, and no Conjunction is then used; as, "Were I the Moor, I would not be Iago." "Oh, *wert* thou (=if thou *wert*) in the cauld blast . . ."

237. The Subjunctive is also used in indirect questions after *if*, *whether*, and in the case of double questions (*i. e.*, where there are two alternatives), after *whether (if)*. . . or: as, "Look *if* your helpless father yet *survive*."

238. The Subjunctive Mood is also used in dependent sentences to denote a *command* or *wish*. It is then often introduced by the word *that*.

Examples:—

"The king's further pleasure is *That* such a writ *be served* against you."

"Heat me these irons hot; and look thou *stand*

Within the arras."

"I would *that I were* low laid in my grave."

239. Hence arises the use of the Subjunctive Mood in an Imperative or Optative sense: as, "Now, good digestion *wait* on appetite, And health on both!"

"Never harm, nor spell nor charm, *Come* our lovely lady nigh."

240. The Subjunctive is likewise used, especially by our older writers, after the words *that so that, lest*, to denote a purpose or consequence of something to be done: as, "Take heed, *that* thou *speak* not to Jacob." "He that smiteth a man, *so that he die*, shall be surely put to death."

241. It must not be supposed that all Verbs used in hypothetical sentences are necessarily in the Subjunctive Mood. The Indicative is used after *if* in speaking of what is present at the time.

Examples:—

"If I *am* to be a beggar (as appears likely) it shall never make me a rascal."

"And though my portion *is* but scant, I give it with good will."

The Indicative is also used in hypothetical sentences where there is no real contingency or doubt: as, "Though he *was* rich, yet for your sakes he became poor."

Also, the Indicative is sometimes used in preference to the Subjunctive for the sake of greater energy of expression: as—

"If thou *spakest* false,

Upon the next tree shalt thou hang alive."

242. *Sequence of Tenses*.—*May*, *shall*, *will*, are regularly used in subordinate sentences after Present and Future Tenses in the principal sentence; and *might*, *should*, *would* after Past Tenses; and *might have*, *should have*, *would have*, after Past Complete Tense; as—

228. The Neuter Pronoun *it* is used in a peculiar manner without any foregoing Noun to which it can be referred.

1. *It* is used before the Verb *to be* when the Subject follows, and it then serves as a kind of temporary or provisional Subject: as, "*It* is I; be not afraid." "*It* is more blessed to give than to receive." Real Subjects: (1) *I*, (2) *to give*.

Obs. 1. The Pronoun *it* is sometimes used even when a Plural subject follows: as—

"*Tis two or three, my Lord, that bring you word Macduff is fled to England.*"

Obs. 2. In the same way is used the Adverb *there*, which thus has a kind of Pronominal force: as, "*There was a Brutus once.*"

2. In like manner the Pronoun *it* is employed to represent a circumstance or history to be related: as, "*And it came to pass, (i.e., the following circumstance came to pass) at the end of two full years that Pharaoh dreamed, and behold he stood by the river.*"

3. The Pronoun *it* is used as the Subject of Verbs denoting natural phenomena: as, "*it rains,*" "*it snows,*" "*it freezes,*" &c.

4. The Pronoun *it* is also used to represent *state* or *condition* in the most indefinite manner possible: as, "*How is't, my noble lord?*"

5. After an Intransitive Verb *it* is used to denote the action of the Verb in a general way: as, "*Come and trip it as we go.*" "*I cannot daub it further.*"

6. In asking a question *it* is used of that which is altogether unknown: as, "*Who is it?*" "*What is it?*" &c.

229. The Indefinite Pronouns *each*, *every*, *either*, *neither* (Sec. 61, (5), and (6)), are followed by Nouns, Pronouns, and Verbs of the Singular Number only: as, "*The king of Israel and the king of Judah sat, each (king) on his throne, having (both) put on their robes,*" &c.

Unless the Plural Noun used after them convey a Collective Idea: as, "*That every twelve years there should be set forth two ships.*"

4. SYNTAX OF THE VERB.

1. Concord.

230. A Verb agrees with its Subject in Number and Person: as, *man wants or wanteth, men want; thou reasonest, they reason; if I were, if thou wert, &c.*

231. Two or more Nouns in the Singular Number, with or without a Conjunction, take a Verb in the Plural Number: as, "*The evening and the morning were the first day.*"

"*Thy prayer, thy praise, thy life to vice unknown,*

In sweet memorial rise. . ."

232. Every Verb, except in the Infinitive or the Participle, has its Nominative Case either expressed or implied: as, "*Awake (ye), Arise (ye), or be (ye), for ever fall'n.*"

233. (1.) (Either) ... or.—When two Singular Subjects are connected by (either)...or, the Verb remains Singular: as, "*... a faint scream might be heard, as a lover, a brother, or a husband, was struck from his horse.*"

Obs. 1. The Verb expressed belongs to the latter subject and agrees with it, being understood with the former: as, "*Either you or he is to blame.*"

Obs. 2. The Plural is occasionally to be met with: as, "*It must be confessed that a lampoon or a satire do not carry in them robbery or murder.*"

[N.B.—Not to be imitated.]

(2.) "Neither (nor).....nor."—The same rule is usually observed with "neither...nor": as, "*Nor man nor fiend hath fallen so far.*" "*.....Where neither moth nor rust doth corrupt.*"

But the Plural not seldom occurs, especially when several Singulars are connected by "nor...nor...nor": as, "*Nor wood nor tree nor bush are there.*" "*Neither he nor Broadhem smoke.*"

4.—Gerund.

252. A Gerund is a Verbal Noun, and may be used in most of the constructions of a Noun. Thus it may be the Subject or the Object of a Verb, and it may be under the government of an Adjective or of a Preposition.

1. GERUND AS SUBJECT.

"*Running* to see fireworks alone is dreary work."

"It is not *dying* for a faith that is hard..." &c.

2. GERUND AS OBJECT.

"He contemplated *marrying* Esther," &c.

3. GERUND AFTER AN ADJECTIVE.

"If it be *worth* stooping for," &c.

4. GERUND GOVERNED BY A PREPOSITION.

"Cannot but *by annihilating* die," &c.

253. The Gerund of a Transitive Verb retains the same power of governing the Objective Case as the Verb to which it belongs: as, "I determined to increase my salary by *managing* a little farm," &c.

254. It must be borne in mind that the original use of the forms in *-ing* (also *-ung*) was that of Nouns, the Gerund being a totally distinct thing (see Sec. 82). And they must still be parsed as Nouns when they have the full construction of Nouns, admitting an Adjective or Article before them, and being followed by the Preposition *of*. This is the case in the following examples:—

"*The planting* of woods." "*The attaining* of happiness." "*A great whacking* of whips." Here *planting*, *attaining*, and *whacking* are Nouns.

255. The following is the modern rule for the use of the Verbals in *-ing*:—

When *the* precedes, *of* must follow; or both *the* and *of* must be omitted together; namely,—
Either—

"By *the* sending of the light."

"By *the* preaching of repentance,"

Or—

"By sending the light."

"By preaching repentance"

In the former case the forms in *-ing* are parsed as Nouns, in the latter case as Gerunds.

256. A Gerund is often preceded by the Possessive Case of a Noun or Pronoun, denoting the Subject: as, "I remember *his pointing* with the wooden sword." "The gooseberries were of *her gathering*."

257. The Compound Gerund forms with *having*, *being*, *having been*, are used in the same way as the simple Gerund: as, "I shall cheerfully bear the reproach of *having descended* below the dignity of history..."

"Doubtless the pleasure is as great
Of being cheated, as to cheat."

5. Participles.

258. Participles are Verbal Adjectives, and attach themselves to Nouns and Pronouns in the same manner as ordinary Adjectives: as, "*Overcome* by remorse, *Offa* endeavoured to atone for his crime by liberality to the Church."

"*He* ended *frowning*, and his look denounced Desperate revenge."

259. A Participle sometimes refers to an entire sentence: as, "*Owing* to numerous attempts which have been made to find a N.E. or N.W. passage to India, *the Arctic Ocean* has been much more thoroughly explored than the Antarctic."

260. An Imperfect Participle (Incomplete or Present Participle) is sometimes used adverbially, at the beginning of a sentence; as, "*Generally speaking*, these peculiar orgies obtained their admission at periods of distress, disease, public calamity, and danger..." (.i.e., *to one speaking generally* the case appears so).

5. SYNTAX OF THE ADVERB.

261. An Adverb usually stands as near as possible to the word which it modifies. Its ordinary place is *before* an Adjective or other Adverb, and *after* a Verb: as, "*Exceedingly* great." "*Exceedingly* well." "To prosper *exceedingly*."

"If the patient *be* asleep he *is* (or *will be*) better."

"If you *will* invite us we *shall be* happy to come."

"If you *called* me I *would be* happy to come."

"*Could* the captain *have avoided* it, he *would not have thrown* the cargo overboard."

"*Had* he asked me I *should have* told him."

3.—The Infinitive Mood.

243. The Infinitive Mood is in modern English usually indicated by the prefix *to*. But the old form without *to* is used after the following classes of Verbs:—

1. Some which serve as auxiliaries in forming various Tenses and Moods, viz., *do, shall, will*; to which may be added *may, can, might, could, would, should*.

2. The following are old root Verbs: *bid, dare, have, make, let, must, list, need*.

3. Many Verbs denote the operation of the senses; as, *see* (*behold, watch, mark, &c.*), *hear, feel*.

Examples:—

"*Bid* me *tear* the bond." "They *need not depart*; give ye them to eat." "I *see* before me the gladiator *lie*," &c.

244. The Infinitive with *to* is often the subject of a sentence, especially before the Verb *to be*: as, "*To be* contents his natural desire." "*To reign* is worth ambition." "*To err* is human."

245. The Infinitive not unfrequently denotes the Object, especially after Verbs expressing the action of the *mind* or *will*, such as, *to mean, love, purpose, intend, expect, hope, fear, wish, desire, hate, learn, remember, forget*: as—

"Cromwell, I did not *think to shed* a tear in all my miseries. . . ."

"The Countess of Kew *purposes to stay* here this evening."

"Cease to do evil, *learn to do* well."

246. *Peculiar use of Past Infinitive*.—The Past Infinitive (*to have, . . . to have been, . . .*) is

sometimes used by a kind of attraction after a Verb in the Past Tense: as, "I thought *to have slain* him where he stood."

247. *Complementary Infinitive*.—The Infinitive, when not the Object of the Verb, is often its Complement, serving to define its application in some way. This is especially the case with Verbs of *commanding, compelling, persuading, teaching, &c.*, which do not convey a complete sense by themselves. Also the Infinitive often expresses the purpose of the action denoted by the Verb.

Examples:—

"Claudius had *commanded* all Jews *to depart* from Rome." "He was *forced to depart*, so as to be within Grey Friars' gate before ten." "He *invoked* Heaven *to witness* the sincerity of his professions," &c.

The Complementary Infinitive of Purpose is often introduced by *so as to, in order to*, and in older English by *for (to)*: as—

"Max *gave up* a costume and a carriage *so as to help* Paul." "What went ye out *for to see*?"

248. The Infinitive is often the Complement of an Adjective (Adverbial): as—

"*Swift to hear, slow to speak*." "Things *hard to be understood*." "*Eager to be pleased and to please*."

249. The Infinitive may also be the Complement of a Noun (Adjectival): as—

"*A time to weep and a time to laugh*."

250. Sometimes an Infinitive Mood is attached as a Complement to an entire sentence (Adverbial): as, "In politics, the Independents were—*to use* the phrase of their time—root and branch men. . . ."

Under this head come all such parenthetical expressions; as, *to be brief, so to speak, to return to the point; not to make a long story of it; not to mince matters, &c.*

251. Sometimes the Infinitive is used by way of exclamation: as, "Thus *to rob* me of my child!"

273. In very many instances a Preposition, though remaining separate from the Verb, forms with it a virtual compound: as, *to laugh at, to see through, to meet with, &c.* These expressions must be parsed as single words, and both in the Passive Voice and in Relative sentences the Verb and Preposition are kept together: as,—

“Moses, on the contrary, gave him a question or two from the ancients, for which he had the satisfaction of being *laughed at.*” “A stick and a wallet were all the movable things upon this earth *that he could boast of.*”

7. SYNTAX OF THE CONJUNCTION.

274. Conjunctions are the links by which Simple sentences are united together and formed into Complex ones. Conjunctions have therefore no power of governing a Case: the Case of every Noun or Pronoun being dependent upon some word in its own sentence.

Exception.—The Conjunction *than* is followed by the Objective Case of the Pronoun *who* (see Sec. 225).

275. When a Conjunction is followed by a Noun or Pronoun without a Verb, the sentence is incomplete; and the Case of Noun or Pronoun can be determined only by supplying the Verb which is understood. This is often the case with *as, than.*

Examples:—

“His face did shine *as* the sun.” [Supply, *shines*: so that *sun* is Nom.] “I like the one as well as the other.” [Supply, *I like* (the other): *the other* is therefore Obj.] “You are a much greater loser *than* me by his death.” [The sense is, *than I am*; *me* is therefore incorrect. It should have been *I.*]

276. On the use of the Conjunctions *if, provided, unless, that, lest, &c.*, with the Subjunctive Mood (see Sec. 235).

277. Some Conjunctions form pairs (see Sec. 164), one member of the pair preceding and preparing the way for the other. These are called

Corresponding Conjunctions (or Correlative Conjunctions): *as, neither...nor; either, whether...or; as...so; (although, though, notwithstanding)... (yet, still, nevertheless); because...therefore.*

278. *But.*—The word *but* may be a Preposition, an Adverb, or a Conjunction. Its use as a Preposition has been already explained (see Sec. 270.) It is in certain cases difficult to decide whether it is to be regarded as a Conjunction or as an Adverb, especially in some familiar idioms: as—

“I cannot *but* think...” “There is no one *but* knows .....” These expressions are elliptical. “I cannot *but* ...” = “I cannot *do otherwise*, but [*i.e.*, only]...;” “There is no one *but*...” = “There is no one *else but* [*i.e.*, only] (he) who...” As introducing a new member of the sentence, *but* is in these cases best parsed as a Conjunction.

SOME FIGURES.

279. *Ellipsis.*—Ellipsis is the omission of some word or words in a sentence for the sake of brevity or elegance: as, “Either you or I must go” = “either you [*must go*] or I must go.”

Words thus omitted are said to be understood or implied.

280. *Hyperbole* is a figure by which more is expressed than is literally true: as—

“I shall strike the stars with my crown.”

281. *Metaphor* is a figure by which one object is designated by the name of another object to which it bears some resemblance or analogy: as, “The minister was the *pillar* of the State.”

It is a simile without the sign of comparison *like* or *as*.

282. *Simile* is a figure by which we express a comparison on founded resemblance: as—

“Charity, *like* the sun, brightens every object on which it shines.”

It is always known by the sign *like* or *as*

But the Adverb may precede the Verb whenever it is intended to be at all emphatic: as, "He fell through . . . into the tide and *immediately* disappeared."

262. Sometimes an Adverb belongs to an entire sentence, and it then usually stands at the beginning: as, "*Unfortunately*, the old lines of the streets had been to a great extent preserved."

263. The Adverbs *like*, *unlike*, are followed by the Dative Case (see Sec. 199). Also some other Adverbs have the same construction as the Adjectives from which they are derived; as, "They may look into the affairs of Judea and Jerusalem *agreeably to* that which is in the law of the Lord."

264. Some Adverbs do not differ in form from the Adjectives to which they correspond: as, *fair*, *hard*, *bright*, *pretty* (with Adjectives or Adverbs), &c.

265. Two Negatives occasionally come together in poetry when they neutralise each other: as,

"Nor did they *not* perceive the evil plight
In which they were, or the fierce pains *not* feel."

266. Some Adverbs of Time are occasionally used as Adjectives for the sake of brevity: as, "Good, *sometime* queen . . ." "In the *then* condition of my mind."

But these usages are in English either obsolete or inadmissible in writing which professes to be accurate.

267. The Adverbs *even*, *only*, sometimes modify a Noun or Pronoun, as in such sentences as the following:—

"*Even* Homer sometimes nods."

"*Only* a fool would act so."

The reason of this apparent inconsistency is perhaps that the Noun or Pronoun thus emphasized has a kind of latent Adjectival force: "*even* Homer" = even the greatest of poets; "*it is only the watchman*," i. e., "only so ordinary a visitor."

268. Some Adverbs are capable of modifying Prepositions, especially those which serve to define relations of time or place more precisely: as "*Just* between twelve and one."

Sometimes the Adverb is best taken with the entire phrase consisting of Preposition and Noun; as, "*Jump* (exactly) at this dead hour."

So—*just* in time—*altogether* in vain, &c.

6. SYNTAX OF THE PREPOSITION.

269. Prepositions govern the Objective Case: as, with *me*; without *you*; from *London* to *Bombay*.

270. *Save*, *except*, *but* (= *except*), *notwithstanding*. It is sometimes difficult to decide whether these words are to be regarded as Preposition or as Conjunctions. They may, however, be parsed as Prepositions when followed by a Noun or Pronoun which is not the Subject of a Verb, as in the following examples:—

"I swear that no one was to blame *but me*."

" . . . all, *save thee*,
I fell with curses", &c.

271. In Interrogative and Relative sentences, the Preposition instead of coming before the Pronoun is very often placed at the end: as, "*What* could it proceed *from*?" (instead of "*From what* could it proceed?") "Was this the face *which* I had so often made merry *with*?" (instead of "*with which* I had so often," &c.) "Two young ladies *whom* I have some knowledge *of*" (instead of "*of whom* I have." &c.)

This arrangement is specially adapted for an easy, familiar style. In finished and dignified language, the Preposition is more suitably placed *before* the Pronoun: as—

"I will show you *to whom* he is like."

"*Under what* captain serve you?"

272. The Preposition is most frequently placed at the end of the sentence when the Relative Pronoun is omitted (see Sec. 223); as—

"It was a thing *^* I was used *to*" (i. e., *to which* I was used). "I had no pence *^* to console him *with*" (i. e. *with which*, &c.)

it—A Personal Pronoun, neuter gender, singular number, third person, nominative case to the Verb *is*.

is—An Irregular Intransitive Verb, indicative mood, present tense, singular number, third person, agreeing with its Nominative *it*.

something—A Common Noun, neuter gender, singular number, third person, nominative case after the Verb *is*.

nothing—A Common Noun, neuter gender, singular number, third person, nominative case after the Verb *is* understood. (*It is nothing*).

It—A Personal Pronoun, neuter gender, singular number, third person, nominative case to the Verb *was*.

was—An Irregular Intransitive Verb, indicative mood, past tense, singular number, third person, agreeing with its Nominative *it*.

mine—A Personal Pronoun, masculine gender, singular number, first person, possessive case, governed by the Noun *purse* understood.

it—A Personal Pronoun, neuter gender, singular number, third person, nominative case to the Verb *is*.

is—An Irregular Intransitive Verb, indicative mood, present tense, singular number, third person, agreeing with its Nominative *it*.

his—A Personal Pronoun, masculine gender, singular number, third person, possessive case, governed by the Noun *purse* understood.

and—A Copulative Conjunction, joining the sentences "*'tis his*" and "*it has been slave to thousands*."

has—An Auxiliary Verb *to been*, indicating perfect (complete) tense.

been—A Past Participle from the Intransitive Verb *to be*, referring to *it* understood.

has been—An Irregular Intransitive Verb, indicative mood, perfect tense, singular number, third person, agreeing with its Nominative *it* understood.

slave—A Common Noun, neuter gender, singular number, third person, nominative case after the Verb *has been*.

to—A Preposition, showing the relation between *slave* and *thousands*.

thousands—A Common Noun, neuter gender, plural number, third person, objective case, governed by the Preposition *to*.

But—A Disjunctive Conjunction, joining the sentences "*he steals trash*" and "*he robs me of that*."

he—A Personal Pronoun, masculine gender, singular number, third person, nominative case to the Verb *robs*.

that—A Relative Pronoun, masculine gender, singular number, third person, agreeing with its antecedent *he* nominative case to Verb *filches*.

filches—A Regular Transitive Verb, active voice, indicative mood, present tense, singular number, third person, agreeing with its Nominative *that*.

from—A Preposition, showing the relation between *filches* and *me*.

me—A Personal Pronoun, masculine gender, singular number, first person, objective case, governed by the Preposition *from*.

my—A Personal Pronoun, masculine gender, singular number, first person, possessive case, governed by the Noun *name*.

good—An Adjective of Quality, positive degree, qualifying the Noun *name*.

name—A Common Noun, neuter gender, singular number, third person, objective case, governed by the Transitive Verb *filches*.

Robs—A Regular Transitive Verb, active voice, indicative mood, present tense, singular number, third person, agreeing with its Nominative *he*.

me—A Personal Pronoun, masculine gender, singular number, first person, objective case governed by the Transitive Verb *robs*.

PARSING.

283. To parse words is to state what part of speech they are, to explain their form so far as inflexion is concerned, and to show their syntactical relation in any given connection.

284. Parsing-scheme.

(1.) *Noun*; say whether Common or Proper. If Abstract or Collective, say so; Gender, Number, Case:—

If *Nominative*, say to what Verb it is Subject.

If *Possessive*, say on what other Noun it depends.

If *Objective*, say of what Verb or Preposition it is the Object, &c.

If *Dative*, say of what Verb it is the Indirect Object.

If *Vocative*, say "stands by itself."

These are the chief Case rules; others to be given as they apply.

(2.) *Pronoun*: say of what kind and for what Noun it stands (or what is its Antecedent): Gender, Number, Case. (Case rules as in Nouns.)

(3.) *Adjective*: say of what kind (Quality, &c.); if compared, say what Degree of Comparison; if not, say "not compared"; and say to what Noun it belongs.

(4.) *Verb*: say whether Transitive or Intransitive, Regular or Irregular; give principal Tenses. If Defective, say so; say whether Active or Passive, and in what Mood: then—

If *Indicative* or *Imperative*, state Tense, Number, Person, and with what Subject it agrees.

If *Subjunctive*, say also on what Conjunction it depends.

If *Potential*, state Tense, &c., as Indicative.

If *Infinitive*, give Tense, and say whether it is—

(1.) Subject to another Verb, or (2) Object of a Transitive Verb, or (3) Compliment of another Verb, or of an Adjective or Adverb.

If *Participle*, give Tense, and say to what Noun it belongs.

If *Verbal Noun*, give Case and Syntax, as in Nouns.

(5.) *Adverb*: say of what kind; if compared, say what degree of Comparison, and what word it modifies.

(6.) *Preposition*: say what Noun or Pronoun it governs.

(7.) *Conjunction*: say of what kind, and what sentences (or words) it connects.

285. Specimen Parsing.

"Who steals my purse, steals trash; 'tis something, nothing;

'T was mine, 'tis his, and has been slave to thousands:

But he that filches from me my good name,
Robs me of that which not enriches him,
And makes me poor indeed."

Who—A Relative Pronoun, masculine gender, singular number, third person, agreeing with its antecedent *he* understood, nominative case to the Verb *steals*.

steals—An Irregular Transitive Verb, active voice, indicative mood, present tense, singular number, third person, agreeing with its Nominative *who*.

my—A Personal Pronoun, masculine gender, singular number, first person, possessive case, governed by the Noun *purse*.

purse—A Common Noun, neuter gender, singular number, third person, objective case, governed by the Transitive Verb *steals*.

steals—An Irregular Transitive Verb, active, voice, indicative mood, present tense, singular number, third person, agreeing with its Nominative *he* understood.

trash—A Common Noun, neuter gender, singular number, third person, objective case, governed by the Transitive Verb *steals*.

2. A Pronoun as, "Thou art the man."

3. An Adjective used substantively or with a Noun understood: as, "Oh, Sir! the good die first!"

4. An Infinitive Mood or Gerund: as,

"To be content's his natural desire." "Seeing is believing" (see also Examples, Sec. 252).

5. A Participle with a Noun understood: as, "The sleeping and the dead are but as images."

6. An entire phrase or sentence: as, "To be or not to be [that] is the question."

294. *The Predicate* is [that] which is stated of the Subject. It must therefore always be a Verb, either alone or with some other word or words.

1. Predicate a Verb by itself: as, "The sun shines;" "winds blow;" "the grass is growing."

2. Predicate a Verb with its Complement. This occurs in the case of Verbs which do not convey a complete sense by themselves (Sec. 188): namely:—

(a). Verbs signifying *to be, to become, to be called, to be appointed, to be considered, &c.* as—

"The way was long .." "Harold was crowned king by Aldred .."

(b). All those Verbs which require an Infinitive Mood to follow them (see Secs. 243, 245), as "I did not think to shed a tear .."

"What conscience dictates to be done .." (For more Examples, see Secs. 243, 245.)

295. *The Object* may be either Direct or Indirect. Both are very often combined in the same sentences (see Sec. 198).

The Indirect Object may be indicated either by a simple Dative or by the Preposition *to* or *for* as, Give *me* (Ind. Obj.) *the book*. Direct Obj.) or, Give *the book* (Direct Obj.) *to me* (Ind. Obj.)

296. *Enlargements*.—All words attached to Nouns, in whatever position in the Sentence, are called Enlargements. They are so named because they enlarge our knowledge of the thing spoken of. An enlargement may be—

(1.) An Adjective: *red snow*.

(2.) A Noun in Apposition: *William the Conqueror*; *Bacon the sculptor*.

(3.) A Noun in the Possessive Case, or a Noun under the government of a Preposition (Prepositional phrase): as, *a poet's cat*; *the man in the moon*; *a monkey without a tail*.

(4.) An Adjectival sentence (see Sec. 302).

N.B.—An Enlargement is either an Adjective or some word or phrase having the nature of an Adjective.

297. *Extensions*.—The term *Extension* is applied to all words and phrases which attach themselves to the Verb or Predicate. An Extension is therefore either an Adverb, or some word or phrase partaking of the nature of an Adverb. Thus it may be.—

(1.) An Adverb: *cut boldly*.

(2.) A Prepositional phrase (Adverbial phrase): *cut with boldness*.

(3.) A Nominative Absolute: *The dim red morn had died, his journey done*.

(4.) An Adverbial Sentence: (see Sec. 303).

298. For the sake of clearness the analysis of sentences is usually presented in a tabular form. The following may serve as examples of the treatment of Simple Sentences:—

1. "By sunrise we all assembled in our common apartment."

Part	Example	Function
1	By sunrise	Adverbial
2	we all	Subject
3	assembled	Verb
4	in our common apartment	Adverbial

of—A Preposition, showing the relation between *robs* and *thing* understood.

that—A distinguishing Adjective limiting the Noun *thing* understood.

which—A Relative Pronoun, neuter gender, singular number, third person, agreeing with its antecedent *thing* understood, nominative case to the Verb *enriches*.

not—An Adverb of mood (negation), modifying the Verb *enriches*.

enriches—A Regular Transitive Verb, active voice, indicative mood, present tense, singular number, third person, agreeing with its Nominative *which*.

him—A Personal Pronoun, masculine gender, singular number, third person, objective case, governed by the Transitive Verb *enriches*.

And—A Copulative Conjunction, joining the sentences “*he robs me of that,*” and “*he robs me of that.*” (He robs me of that which not enriches him and he robs me of that which makes me poor indeed).

makes—An Irregular Transitive Verb, active voice, indicative mood, present tense, singular number, third person, agreeing with its Nominative *which* understood.

me—A Personal Pronoun, masculine gender, singular number, first person, objective case, governed by the Transitive Verb *makes*.

poor—An Adjective of Quality, positive degree, qualifying the Pronoun *me* or the Noun *man* understood. (Makes me to be a poor man.)

indeed—An Adverb of Degree, modifying the Adjective *poor*.

ANALYSIS OF SENTENCES.

286. To analyse a sentence is to take it to pieces, and show its constituent parts.

287. *Sentence*.—A Sentence is a thought expressed in words: as, *I am going.*

288. Sentences are of three kinds, Simple, Complex, and Compound.

289. A Simple Sentence has only one Subject and one Predicate: as, *The wind moans.*

290. A Complex Sentence is made up of several simple sentences, united together by means of connectives: as, “It is said that one day in the latter part of his life, Swift, after looking over the *Tale of a Tub* for some time, suddenly shut the book and exclaimed, ‘What a genius I had when I wrote that!’”

Here are no less than five Simple Sentences:—

(1.) I (Swift) wrote that [*Tale of a Tub*].

(2.) What a genius I [Swift] had (then)!

(3.) Swift, one-day, in the latter part of his life, after looking over the *Tale of a Tub* for some time, suddenly shut the book.

(4.) Swift exclaimed [What a genius, &c.]

(5.) It [this story] is said.

These simple sentences are linked together by the connectives *that, and, when.*

291. A Compound Sentence consists of two or more principal or independent sentences connected by a Co-ordinative Conjunction: as—

“A sensitive plant in a garden grew,

And the young winds fed it with silver dew.”

1. ANALYSIS OF SIMPLE SENTENCES.

292. The constituent parts of a Simple Sentence are these:—

In all sentences: 1, *Subject*; 2, *Predicate*.

Not in all sentences: 3, *Object*; 4, *Complements*; 5, *Enlargements*; 6, *Extensions*.

293. The *Subject* denotes that which is spoken of. It must therefore always be a Noun or some word equivalent to a Noun. Thus the Subject may be:—

1. A Noun: as, “The hungry sheep look up and are not fed.”

In presenting a tabular analysis of a Complex Sentence, the connecting words are detached and placed in the column by themselves.

305. Example of Analysis of Complex Sentence :—

“As I was going out with that resolution, I was met at the door by the captain of a ship with whom I had formerly some little acquaintance, and he agreed to be my companion.”

Detached Sentence.	Kind of Sentence.	Connective.	Subject, with Enlargement if any.	Predicate, with Complement.	Object, with Enlargement if any.	Extension of Predicate.
1 I was met at the door by the captain of a ship	I. S.	...	I	was met	...	(1) at the door (2) by the captain of a ship
2 (as) I was going out with that resolution	Adv. S.	as	I	was going out	.	with that resolution
3 with whom I had formerly some little acquaintance	Adj. S. to "captain" in No. 1.	Rel.	I	had	some little acquaintance	(1) with whom (2) formerly
4 (and) he agreed to be my companion.	P. S. (co-ord. with No. 1.	and	he	agreed to being companion		

THE COMPOUND SENTENCE.

306. Co-ordinate Sentences are divided into four classes, Copulative, Disjunctive, Adversative, and Illative or Causative.

1. COPULATIVE.

307. Copulative Co-ordinate Sentences are those which are simply coupled by a Conjunction implying addition : as, “The Indians are completely deceived and not a shot is fired.”

308. The Connectives of Copulative Co-ordinate Sentences are : *and, also, besides, likewise, moreover, but also, but likewise, as well as, both—and, not merely—but, not only—but, further, furthermore.*

2. DISJUNCTIVE.

309. Disjunctive or Alternative Co-ordinate Sentences are those which are disconnected in meaning by a Conjunction implying exclusion : as, “He will *neither* come nor send an apology.”

310. The Connectives of Disjunctive Co-ordinate Sentences are : in affirmative statements, *Either, or* ; in negative, *Neither, nor.*

3. ADVERSATIVE.

311. Adversative or Antithetical Co-ordinate Sentences are those in which the second stands opposed to, or is contrasted with, the first : as, “Pope had perhaps the judgment of Dryden, *but* Dryden certainly wanted the diligence of Pope.”

312. The Connectives of Adversative Co-ordinate Sentences are : *but* (the principal one), *however, nevertheless, notwithstanding, only, still, yet* ; and the Correlatives “*indeed—but, now—then, at one time—at another time, on the one hand—on the other.*”

4. ILLATIVE.

313. Illative Co-ordinate Sentences are those which are joined by Conjunctions implying reason and inference. They are of two kinds :—

1. Illative, when the first denotes the reason and the second the inference, logical deduction, or consequence : as, “The smoke falls, *therefore* it will rain.”

2. "At a small distance from the house, my predecessor had made a seat overshadowed by a hedge of hawthorn and honey-suckle."

Subject.	Enlargement of Subject.	Predicate.	Object.	Enlargement of Object.	Extension.
Predecessor.	my	had made	a seat	overshadowed by a hedge of hawthorn and honey-suckle.	at a small distance from the house.

Same Sentence: Simpler Scheme.

Subject with Enlargement.	Predicate.	Object with Enlargement.	Extension.
My predecessor	had made	a seat overshadowed by a hedge of hawthorn and honey-suckle.	at a small distance from the house.

The Complex Sentence.

299. There are three kinds of subordinate sentences, the Noun Sentence, the Adjective Sentence, and the Adverbial Sentence.

300. The connecting words are either Conjunctions or Relative Pronouns.

1. THE NOUN SENTENCE.

301. A Noun sentence is one that stands in the place of a Noun. A Noun sentence is usually either the Subject or the Object of a Verb. It may also stand in apposition to a Noun.

Examples:—

"How I came to overlook so obvious an objection is to me surprising." (Noun S., *How I came . . . objection*, Subject to Verb *is*.)

"After a few questions he found I was fit for everything in the world." (Noun S., *that I was fit for everything in the world*. Object of Verb *found*.)

"The fact that Monmouth was in arms against the government was so notorious. . . ."

(Noun S., *that Monmouth . . .* in apposition to Noun *fact*.)

2. THE ADJECTIVAL SENTENCE.

302. An Adjectival sentence is one that attaches itself to a Noun, and does the work of an Adjective. An Adjective sentence is always introduced by a Relative Pronoun or Adverb.

Examples:—

"He was known in our neighbourhood by the character of the poor gentleman that would do no good when he was young." (Adj. S., *that would do no good . . . young*, attaching itself to Noun *gentleman*.)

"I was happy at finding a place where I could lose my fears in desperation."

(Adj. S., *where (=in which) I could lose . . . desperation*, attaching itself to Noun *place*.)

3. THE ADVERBIAL SENTENCE.

303. An Adverbial sentence is one that does the work of an Adverb, modifying in some way the application of a Verb, an Adjective, or an Adverb.

Examples:—

"The severity of this remark I bore patiently, because I knew that it was just." (Adv. Sent. *Because I knew . . . just*, attaching itself to Verb *bore*.)

"Tears such as angels weep burst forth" (Adv. S., *as angels weep*, attaching itself to Adjective *such*.)

"The picture was so very large that we had no place in the house to fix it." (Adv. S., *that we had . . . to fix it*, attaching itself to Adverb *so*.)

Usually, however, an Adverbial sentence attaches itself to the Predicate. The words *such*, *so*, are exceptional.

304. After a Complex sentence has been broken up into Simple sentences, each of these must be assigned to its proper class, as Noun sentence, Adjectival sentence, or Adverbial sentence. All that then remains is to analyse the Subordinate sentences according to the method already explained.

Example:—

“The meek intelligence of those dear eyes
(Blest be the art that can immortalize,
The art that baffles Time's tyrannic claim
To quench it!)—here shines on me still the same.”

330. *Elision* is the cutting off or suppression, for the sake of meter or euphony, of a vowel or syllable, especially a vowel at the end of a word standing before another vowel in the following line.

331. *Syncope* is an elision or retrenchment of one or more letters, or a syllable, from the middle of a word: as, “*ne'er* for never; *ev'ry* for every,” &c.

332. *Apocope* is the cutting off or omission of the last letter or syllable of a word: as, “*di* for *dii*; *yon* for *yonder*,” &c.

333. *Inversion*.—It is a change of the usual order of words: as, “of all vices, impurity is one of the most detestable,” instead of “impurity is one of the most detestable of all vices.”

334. *Tetrastich* is a stanza of four verses.

335. *Accidence* is the properties and qualities of the parts of speech, as gender, number, and case.

336. The *Interrogative Sentence* is that which signifies a question: as, “Will you come”? “Do you come”? “Did he come.”?

337. The *Conditional Sentence* is that which expresses the sense of condition: as, “If you come, I will come.”

2. *Causative*, when the first denotes the inference, logical deduction, or consequence: as "It will rain, *for* the smoke falls."

314. The Connectives of Illative Co-ordinate Sentences are: (1) Illative, *accordingly, consequently, hence, so and so, therefore, thus, &c.*; (2) Causative, *for*.

315. Examples of Analysis of Compound Sentences.

"Such a one on English ground,
And in the broad highway I met.
Along the broad highway he came,
His cheeks with tears were wet.

Sentences	Kind of Sentence	Connective	Subject	Predicate	Obj.	Extension
1 Such a one on English ground (I met)	Principal Sentence.		(I)	(met)	such a one	on English ground (Place)
2 And (such a one) in the broad highway I met	P. S., co-ord. (copulative) to 1, 3, 4	And	I	met	(such a one)	in the broad highway (Place)
3 Along the broad highway he came	P. S., co-ord. (copulative) to 1, 2, 4.		he	came		along the broad highway (Place)
4 His cheeks with tears were wet.	P. S., co-ord. (copulative) to 1, 2, 3		His cheeks	were wet		with tears. (Cause)

PART 4.—Prosody.

316. Prosody treats of the laws of Poetry or Verse.

317. *Feet*.—Verse is usually written in lines containing a uniform number of syllables as well as of rhythmic beats; and lines may then be divided into syllabic measures.

These syllabic measures are called Feet.

318. *Rhyme* is the correspondence in sound of the final syllable of one line with that of another.

319. *Blank Verse* is a verse without rhyme, and has always ten syllables in a line.

320. A *Stanza* is the combination of a certain number of lines in rhyme.

321. *Elegiac Stanza*.—This consists of four lines of Iambic Pentameter, expressing sorrow or lamentation, rhyming alternately.

322. A *Quatrain* is a Stanza of four lines.

323. *Scanning* is the dividing of verse into the feet of which it is composed.

324. A *Hemistich* is a half poetic verse or a verse not completed.

325. A *Couplet* is that which has two lines of verse that rhyme with each other.

326. *Meter* is an rhythmical arrangement of syllables into verses, stanzas, &c.; or a poetical measure, depending on number, quantity, and accent of syllables.

327. *Idyllium* is a narrative or descriptive poem, written in an elevated and highly-finished style.

328. *Ode* is a stately poetical composition proper to be set to music.

Miscellaneous.

329. *The Parenthesis* is a sentence or word inserted, by way of comment or explanation, in the midst of another sentence of which it is independent in construction, and which is complete without it. It is usually inclosed within curved lines, but sometimes within dashes.

PERSIAN GRAMMAR.

صرف و نحو فارسی

(1) — بد آنکه صرف و نحو علمی را گویند که انسان از معاونت آن بوضاحت تمام تکلم نماید و عبارات و غیره غلط ننویسد و حقیر صرف و نحو فارسی را هم مطابق انگریزی بر چهار باب منقسم کرده است — اول املاء — دوم صرف — سوم نحو — چهارم عروض

باب اول در بیان املاء و غیره

(2) — املاء در اصطلاح بمعنی رسم الخط است یعنی نوشتن ترکیب حروف موافق قاعده و معنی لغوی او پر کردن و نوشتن چیزی میباشد

(3) — بد آنکه حروف تهجی سی و دو عدد میباشد چنانچه ا ب پ ت ث ج چ ح خ د ذ ر ز ژ س ش ص ض ط ظ ع غ ف ق ک گ ل م ن و ه ی — از آن هشت حروف اند که سوای زبان عرب در فارسی مستعمل نیستند چنانچه ث ح ص ض ط ظ ع ق و چهار حروف از آن مخصوص زبان فارسی میباشد که در عرب مستعمل نیستند و آن پ چ ژ گ است چنانچه شاعری آنرا بقیه نظم در آورده

رباعی

هشت حرفست آنکه اندر پارسی نایه همی
تا نیاموزی نباشی اندرین معنی معاف
بشنو از من تا کدام اند آن حروف و یاد گیر
تا و حا و صاد و ضاد و ظا و ظا و عین و قاف

ایضاً

حرف مخصوص فارسی هر چهار

بی و چپ ژ ی و گاف ای مخفای

در کلام عرب بغیر بدل

نشود هیچگاه مستعمل

و حروف تهجی برد و نوعست 'حرف علت' و 'حرف صحیح'

(4) — حرف علت 'واو الف و یا' میباشد وجه تسمیه

این هر سه حرف بحروف علت آنست که علت را تغییر میدهند

19] از

از حال اصلی اش لازمست و در اینجا نیز تغییر با انقلاب یکی به دیگری یافته شود

(5) — سوای سه حرف مذکور باقی همه حروف صحیح میباشد

(6) — بد آنکه لفیف آنرا گویند که دو حرف علت در یک لفظ باشند و آن برد و نوعست — لفیف مفروق — چون 'قوی' و لفیف مفروق چون 'وحی' و معنی لغوی لفیف پیچیده و درهم است

(7) — لفظ چیز است که از دهان بیرون می آید چنانچه 'رفت و آمد و زمین' و غیره و معنی لغوی او سخن گفتن است

خواص بعضی از حروف مفردة

(8) — (الف) در وسط صیغه مضارع برای دعا آید چون 'کناد' و 'دهاد' و در آخر صیغه امر معنی اسم فاعل دهد — چون 'بینا' و 'گویا' و 'چریا' و در آخر اسمها برای ندا آید — چون 'دلا' و 'شاپا' و پرگاه میان دو لفظ خواه اسم باشد یا فعل واقع شود فایده اتصال دهد — چون 'روارو' و 'شباشب' — (با) بمعنی ظرفی آید — چون 'بصحرای' رفتن و برای سبب آید — چون زید 'بسخاوت' نیک نام شد و بمعنی ابتدا آید چنانچه 'بنام' جهاندار جان آفرین بمعنی ابتدا میکنم بنام جهاندار جان آفرین و برای معیت آید چنانچه فلان کسی 'بعلم' و حکمت مشغولست — (نا) برای خطاب واحد حاضر آید — چون 'سرت' و 'پایت' و 'اسپت' و در آخر کلمه زاید نیز آید — چون 'بالش' — 'بالمشت' — (جیم فارسی) برای سبب سر جمله آید — چون 'این طعام نخوردم' چه 'بیمزه بود' یعنی نخوردم بسبب آنکه بیمزه بود و برای استفهام اکثر سر جمله آید — چون 'چه' گنگنی و برای تاثیر سر کلمه آید — چون 'ما چه' باشیم و 'چه' باشد دل غم پرور ما — (شین) برای ضمیر واحد فایب آید — چون 'مرش' و 'پایش' و به آخر صیغه امر معنی مصدر دید — چون 'سازش' — 'آمیزش' — 'ربزش' — 'گاف' برای تصغیر آید — چون 'طفاک' و صرفک

کننده است. سوم آنست که در آخر آن 'گو' در آرنه— چون
 (مستمر) و 'آپنگر' یعنی ستم کننده و آهن سازنده—
 چهارم آنکه در آخر اسم 'ور' زیاده نماید— چون
 'قاجور و بنور' یعنی دارنده لاج و دارنده بنر و گاهی
 برای فصاحت یا از کثرت استعمال او را ساکن کنند
 و ما قبلش را مضموم خوانند— چون 'مزدور و رنجور'
 که در اصل 'مزدور' و 'رنجور' بود— پنجم آنست
 که 'گین' در آخر زیاده نمایند— چون 'خشکین و
 اندوگین' یعنی دارنده چشم و دارنده اذنه— ششم
 آنکه در آخر اسم 'نای' اضافه نمایند— چون 'پولنای و
 ستهنای' یعنی ستم کننده و پول کننده— هفتم آنست که
 در آخر 'بان' بیفزایند و آن سوائے معنی فاعلیت
 معنی محافظت نیز پیدا نماید— چون 'فیلبان' و 'مهربان'
 به معنی نگاه دارنده فیل و نگاه دارنده مهر

تصریف

(20) — بدانکه تصریف در لغت بمعنی تغییر است و در
 اصطلاح گردانیدن کلمه بسوئے صیغهای مختلف تا حاصل
 شود از آن معنیهای مطلوبه و تصریف در اسم بسیار کم
 باشد فقط برای صیغهای واحد و جمع آن منصرف میشود
 و اسم از چهار جنس است 'مذکر' یا 'مونث' یا 'فیر
 ذیروح' یا 'مشترک' و آن را حالت نیز اطلاق میشود که
 هر یک بجای خود مذکور خواهد شد

جنس

(21) — بدانکه جنس در لغت بمعنی آنست که نوعی
 از هر چیزی که در اقسام چیزها باشد و در اصطلاح منطق
 جنس آنرا گویند که در تحت آن چند نوع مندرج بود
 و نوع آنرا گویند که تحت آن اصناف واقع شود و صنف
 آنرا نامند که در تحت آن افراد باشد چنانچه 'حیوان'
 جنس است و 'انسان' نوع و 'فرنگی' و 'هندي' اصناف
 اند و 'اشخاص' هر صنف افراد هستند و آن بر دو نوعست
 'مذکر و مونث' و دیگر 'مشترک' و 'فیر ذیروح'

(22) — مذکور بمعنی مرد و نر است که ضد ماده باشد
 — چون 'ملک و اسپ و فیل و خروس' و علامتی برای
 مذکر معین نیست

(23) — مونث بمعنی ماده است که ضد نر باشد — چون
 'ملکه و مادریان و ماده فیل و ماکیان' و علامتی
 مخصوص آنها نیست مگر لفظ 'ماده' در اول اسم در
 آرنه تا مونث شود — چون 'ماده خرو ماده شیر' و تائیدت
 [بعضی]

بعضی اسماء مثنوی این قانون است یعنی اسمی جداگانه
 برای ماده مقرر است — چون 'ماکیان' و 'مادیان'
 که نر آنها را 'خروس' و 'اسپ' میگویند

(24) — جنس مشترک آنرا گویند که در آن مذکر
 و مونث مشترک باشد — چون 'والدین و مرغ و ملازم و
 طیر' که اطلاق اینها به مذکر و مونث هر دو میشود
 (25) — فیر ذیروح آنست که بیجان باشد — چون 'سنگ
 و گوه و زمین و چوب و دریا و کتاب و قلم' و غیره

صیغه واحد و جمع

(26) — بدانکه صیغه واحد چیزی را گویند که فرد باشد
 یعنی از آن یک چیز معلوم شود — چون 'درخت' و 'مرد'
 و 'زن' و غیره

(27) — صیغه جمع آنست که از آن دو چیز یا زیاده
 مفهوم شود — چون 'درختها و مردان و زنان' بدانکه هر
 واحدی را که بخوانند جمع بنا کنند اگر از ذیروح است لفظ
 'آن' و اگر از غیر ذیروح باشد 'ها' در آخر آن در آرنه
 چون 'پادشاهان و فیلان و اسپان' و 'خانهها و زمینها و
 شهرها' و در فارسی تشبیه هم در حکم جمع است و بدانکه اگر
 در آخر اسم 'الف یا واو' باشد پس 'یای' و قایم زیاده
 نبوده صیغه جمع بنا کنند — چون 'داناتان و بدخویان' و
 اگر 'هائی' مختلفی باشد بکافی فارسی بدل نمایند — چون
 'بندگان'

متکلم و غیره

(28) — بدانکه شخصی که فاعل فعلی باشد آن بر سر
 دو صفت 'متکلم و حاضر و غایب' متکلم گویند را خوانند
 چون 'من میروم' 'من' یعنی شخصی که تکلم میکند

(29) — حاضر آنست که خطاب حرف باو بشود — چون
 'تو میروی' 'تو' کسی است که او را خطاب کرده اند و
 حاضر را مخاطب نیز گویند

(30) — غایب آنست که ذکر شخصی شود که او حاضر
 نباشد — چون 'او میروم' 'او' شخصی است که غایب است
 (31) — اسماء همیشه اوقات در غایب حساب میشوند
 چون 'اسپ میدود' — 'زید میروم'

حالت

(32) — بدانکه حالت آنست که بجای اسم یا ضمیر در
 جمله منسوب میشوند مثل فاعل و گاهی مثل مفعول و غیره
 پس آن نسبت را حالت گویند و باید دانست که در
 [معاور]

و 'مرفک' و برای (تخفیر آید - چون 'سردک' - (مبیم)
 در اول صیغه امر بجای بای زایدۀ علامت نفي است
 - چون 'مگو' و 'مرو' و در آخر صیغه ماضی برای
 ضمیر متکلم آید - چون 'گفتم' - 'رفتم' - (نون) در
 اول افعال علامت نفي است - چون 'نرفتم' و 'نگفتم'
 - (واو) برای عطف آید خواه در میان دو فعل یا دو
 اسم - چون 'آمده' و 'رفت' - 'خاله و بکر' - (یا) در
 آخر فعل ماضی علامت مفعول است - چون 'گفته' -
 'رفته' و در آخر اسما برای نسبت آید - چون 'یکساله' و
 'یکروزه' - (یا) برای خطاب واحد حاضر آید - چون 'دیدي'
 و 'شنیدی' و برای معنی متکلم آید - چون 'مخدومی'
 و برای نسبت آید - چون 'اصفہانی' و برای معنی
 حاصل بالیصر آید - چون 'شادمانی' و 'کامرانی'
 و برای لیاقت آید - چون 'کشتمی' - 'نواختنی' و برای
 وحدت آید - چون 'جوانی' و برای تکثیر آید - چون
 'سردی' مثال 'سردی' مثل تو در جهان نباشد

باب دوم در بیان صرف و غیره

(9) - بد آنکه صرف گره اندیدن لفظی است بسوی
 صیغهای مختلف و کلمه در لغت بمعنی سخن و در اصطلاح
 عبارتست از آن لفظ که موضوع بود برای معنی مفرد
 پس جمله کلمات فارسی را نیز بنده بر رعایت انگریزی بر
 پشت فصل منقسم کرده است - اول اسم - دوم صفت -
 سیوم ضمیر - چهارم فعل - پنجم ظرف - ششم حرف -
 هفتم عطف - هشتم حرف ندا

فصل اول در بیان اسم

(10) - بد آنکه اسم آنست که هر چیزی را بآن نام
 بخوانند و بشناسند - چون 'زید و بکر و اصفهان و اسپ'
 و غیره و اقسام اسماء در فارسی بسیار است که هر یک بجای
 خود نوشته خواهد شد و از آنها نه قسم در این فصل بیان
 میشوند - اول اسم خاص - دوم اسم عام - سیوم اسم
 صفت - چهارم اسم جمع - پنجم اسم تصغیر - ششم
 اسم مصدر - هفتم اسم جنس - هشتم اسم جامد - نهم
 اسم فاعل

(11) - اسم خاص آنست که اطلاق آن بدیاری و اوصاف
 و انسان و غیره کرده شود - چون 'ایران' - اصفهان - احمد
 - زید' و غیره

[اسم فاعل

(12) - اسم عام آنست که حاوی بر تمام ذات یا امثال
 خود باشد - چون 'انسان و قیل و اسب و خر' لفظ انسان
 از اسم عام است که حاویست بر تمام ذات و مثل خود
 و علی هذا القیاس 'قیل و اسب' و غیره

(13) - اسم صفت آنست که از آن کیفیتي یا خاصیتی
 مفهوم شود - چون 'میاه' - 'سرخ' - 'تلخ' - 'شیرین و نیک'
 و غیره

(14) - بدانکه اسم جمع آنرا گویند که اطلاق آن بر
 واحد و جمع بردو شود - چون 'قشون و لشکر و فوج و
 گله' و غیره

(15) - اسم تصغیر آنست که از آن کوچکی آن چیز
 مفهوم شود - چون 'طفلیک و مرفک' - به آنکه بر اسمي را
 که بخوابند تصغیر نمایند در آخر آن 'کافی' زیاده نمایند
 و بعضی اوقات 'چه' زیاده کنند - چون 'دریاچه و باغچه'
 (16) - اسم مصدر بردو قسم است یکی آنست که در
 آخر آن 'دن' یا 'تن' باشد که علامت صیغه مصدر است
 - چون 'رفتن و آمدن' - قسم ثانی را اسم مصدر ترکیبی
 میگویند و آن نیز بردو نوع است - اول آنست که آخر
 صیغه ماضی مطلق لفظ 'آر' زیاده کنند - چون 'گفتار'
 و 'رفتار' و دوم آنست که بای زایدۀ صیغه امر را حذف
 نموده در آخر آن 'شین' در آرند و حرف آخر امر را
 مکسور خوانند - چون 'دانش و پوشش و کوشش' و این
 را حاصل بالیصر نیز خوانند

(17) - اسم جنس آنست که بر قایل و کثیر اطلاق
 نماید - چون 'قام' - 'دوات' - 'کتاب' - 'کاغذ' (در حقیقت
 این هم مثل اسم عام است) (See Sect. 12.)

(18) - اسم جامد آنرا گویند که صیغهای دیگر از آن
 مشتق نشوند - چون 'کوه' - 'زمین' - 'سنگ' و غیره
 و اسم مصدر برخلاف این است

(19) - اسم فاعل اسمي را گویند که از آن معنی فاعل
 حاصل شود و آن بردو قسم است - اول آنست که مشتق از
 مصدر بود - چون 'گوینده' از گفتن و 'رونده' از رفتن
 و دوم فاعل ترکیبی و آن هفت نوع است - اول آنست که
 آخر اسم صیغه امر در آرند و معنی فاعل پیدا نماید -
 چون 'دستگیر و پوش پذیر' یعنی گیرنده دست و قبول
 کننده عذر دست و پوشش' اسم است و 'گیر و پذیر' صیغه
 امر است - دوم آنکه در آخر اسم 'کار' زیاده نماید -
 'خدمتگار و پریشکار' بمعنی 'خدمت کننده و پریش

[کننده

ظاهر میشود پس آنها را در این فصل بیان کردن لازم است

(42) — اسم کیفیت آنست که کیفیت یا صفت چیزی از آن حاصل شود. — چون شب 'تار' — درخت 'خشک' — سرد 'نیک' — اینجا 'تار و خشک و نیک' صفت است که از آن 'کیفیت شب و درخت و سرد' ظاهر میشود

(43) — اسم مقدار آنست که از آن قدر و عدد چیزی معلوم شود. — چون 'ده خانه' — 'چهار شخص' — 'چند مردم' — اینجا از 'ده و چهار و چند' 'عدد خانه و شخص و مردم' حاصل میشود و مقدار چون 'دور چاه بسیار گل است' — اینجا از 'بسیار' مقدار گل مفهوم میشود — و اسم مقدار بر چهار نوع است

اول آنست که عمریت یا مقدار از آن معلوم شود و آنها از این قرار اند — 'بسیار و تمام و هیچ و بعض و کم و زیاد و چند و هر' و غیره

دوم اسم عدد و آن نیز بر دو قسم است (44) — یکی آنست که فقط عدد از آن معلوم شود و آنرا اسم عدد گویند. — چون 'دو و سه و چهار' مثال 'دو نفر و سه اسپ' — اینجا 'دو و سه' اسم عدد است و 'اسپ' و 'نفر' را معدود گویند و عدد و معدود حکم یک کلمه دارد

(45) — دیگری 'فاعل عددی' گویند باعتبار اینکه عدد وزن اسم فاعل پیدا نماید. — چون 'خامس و سادس' و لکن در فارسی در آخر اسم عدد میم در آرند. — چون 'دوم و سوم و پنجم' بدانکه این میم را صمیم الاعداد من التخصیص گویند (46) — سوم آنست که از آن مقدار یا عدد مبهم مفهوم شود و آنها از این قرار اند — 'بسیار و اندک و کم و همه و چند' و غیره مثال "در ایران میوه 'بسیار' عمل می آید" — "چند" شتر را دیدم"

(47) — چهارم آنست که از آن معنی اشتراک حاصل شود — چون 'بر ساعت میخورد' یعنی ساعت ساعت میخورد — هر چهار نفر رفتند' یعنی یک یک از آنها رفتند پس رفتن مشترک است در چهار نفر و اینجا خوردن هم مشترک است در چند ساعت

(48) — اسم اشاره آنست که او چیزی را از افعال خود سوا کرده بنماید و آن بر دو قسم است برای اشارت بعینه 'آن' و 'آنان' و 'اوشان' و برای قریب 'این' و 'ابنان' و 'ایشان' — چون 'این' اسپ خوبست — 'این' مادبان خوب نیست — اینجا 'آن و این' حرف [اشارت 20

اشارت است و 'اسپ و مادبان' که بعد از حرف اشاره واقع شدند آنها را در فارسی مشارالیه میگویند و بدانکه فرق در حروف اشارت و ضمائر همین است که اشاره مخصوص برای محسوسات است و ضمائر برای محسوسات و غیر محسوسات هر دو موضوع است

تصريفها

(49) — بدانکه اسم صفت یا کیفیت منصرف میشود و بعضی از اسماء مقدار هم منصرف میشوند که آنها این است 'کم و زیاد' و باید دانست که صفت را فقط برای تشبیه و مقابله منصرف میکنند و آن بموجب ذیل است

(50) — بدانکه صیغه صفت مفرد — چون 'خوب' و 'به' و 'بد' و 'کم' و 'زیاد' و 'دانا' و غیره میباشد

(51) — چون خواهند که صفت را در مقابله دو چیز بیارند تا یکی را بر دیگری ترجیح دهد 'تر' در آخر صفت ریاضه نماید و آنرا اسم تفضیل گویند. — چون 'خوبتر و بهتر و کبتر' و غیره و بدانکه بعد از اسم تفضیل حرف 'از' می آرند. — چون 'بهرتر از' عمرو است — این اسم بدتر 'از' آن است — اینجا 'بهرتر' و 'بدتر' اسم تفضیل است باید دانست که در مقابله اگر اسم ثانی هم از قسم اول باشد و اسم خاص هم نباشد پس اسم ثانی را ساقط میکنند چون 'این مادبان بدتر از آن (مادبان) است' بدانکه اسم ثانی که میان بالین است در تلفظ ساقط باید کرد

(52) — بدانکه اگر خواهند که یک چیز را فضیلت یا برتری بوجه دهند 'ترین' در آخر صیغه صفت ریاضه کنند و آنرا اسم مبالغه خوانند. — چون 'خوبترین و بدترین' و 'بزرگترین' و غیره و مخفی نماید که بعد از صیغه مبالغه ازین الفاظ یکدیگر میارند و آنها بهین قرارند — 'همه' جمع' یا 'سایر' — چون 'زید خوبترین همه' آنها است — این مادبان بدترین 'جمع' مادیها است — و 'بزرگترین' 'سایر' و حوش است — بدانکه در فارسی آخر هر سه الفاظ که بعد از اسم مبالغه واقع میشوند عکس خوانند و صیغه مبالغه را نیز در آخر کسره دهند و بعضی اوقات بنا بر اختصار بشود از الفاظ مذکور را در آخر اسم مبالغه نیارند. — چون 'فیل بزرگترین و حوش است'

تصريف معرفه و نکره

(53) — بدانکه 'آن' و 'ها' را حروف تنکیر و تعریف خوانند

صاوره فارسي لفظ 'حالت' با فاعل و غيره گفتن لازم
ليست چون 'حالت فاعلي' بلکه تنها 'فاعل يا مفعول' گفتن
کفايت ميکند و حالتهاي مذکور در فارسي بهشت اند. اول
حالت فاعلي — دوم حالت جري — سوم حالت مفعول له
— چهارم حالت اضافت — پنجم حالت نه — ششم حالت
مفعول مع — هفتم حالت مفعول بر — هشتم حالت
مفعول فير

حالت فاعلي وغيره

(33) — بدانکه كند فاعل را مفعول پس بر اسميکه
تعميل فعل بدان تعلق گيرد آن در حالت فاعليت ميباشد
— چون "زيد" ميروند — "جهاز" فودا خواهد رسيد —
— "من نوشته ام" — اينجا "زيد و جهاز و من" همه فاعل اند
(34) — بر اسميکه بعد از حرف جر واقع شود در حالت
جري باشد و آنرا مجرور نيز خوانند — چون "زيد از
اصفهان آمد" — "بكر از هفت تا چين رفت" — اينجا "اصفهان
و هفت و چين" مجرورانند

(35) — بر اسميکه وجوه آن سبب صدور و قيام فعلي
باشد و بعد از 'باي' موحده يا حرف 'براي' واقع شود
آنرا مفعول له ميگويند — چون "من زيد را براي" ادب
زدم — "زيد براي" من كتاب فرستاد — "من اسب
'بتر' فرستادم" — اينجا 'با' بمعني براي آمده و 'ادب'
و 'من' و 'تو' همه مفعول له ميباشند و مفعول له را
مفعول ثاني نيز خوانند

(36) — بدانکه اضافت نسبت دادن اسمي است بسوي
اسم ديگر و در فارسي اسم اول را مضاف گویند و ثاني که
گويان در حالت اضافت ميباشد در فارسي آنرا مضاف اليه
خوانند و حرف آخر مضاف را بنا بر علامت اضافت كسره
ميدهند در تلفظ يعنى مكسور مبخوانند — چون 'فلام تو
گريخت' — 'من ديروز اسب ترا ديدم' — اينجا 'فلام
و اسب' مضاف اند و 'تو و ترا' در حالت اضافت و بر دو
مضاف اليه ميباشند و اگر مضاف متعدد باشد كسره بر
مضاف آخر هم را كفايت ميکند — چون 'شتر و اسب و
قاطر' زيبه بسيار ميدوند — اينجا 'شتر و اسب و قاطر'
مضاف اند و زيبه در حالت اضافت و مضاف اليه است
بدانکه كلمه تيمکه آخر آن 'الف' يا 'واو' ساکن باشد پس
جهت اظهار كسره اضافت يا مكسور در آرند — چون 'ديبائي
چين و پهلوي تو' و اگر در آخر 'هاي' مختفي باشد آنرا
بهسره بدل كند — چون 'يك خوشه انگور از درخت افتاد'
[اينجا]

اينجا هم 'خوشه' مضاف و 'انگور' در حالت اضافت و مضاف
اليه ميباشد — اقسام اضافت در فارسي بسيار است که
هر يك بجاي خود ذکر خواهد شد

(37) — بدانکه حالت نهاد بواجي اسمي است که خوانده
شده يا خطاب کرده شده است و آنرا در فارسي منادى
ميگویند — چون 'پسر بيا اينجا' — 'دوستان بشنوید' —
'برادران نروید' — اينجا 'پسر و دوستان و برادران' منادى
و در حالت نهاد اند

(38) — بر اسمي که بعد از مفعول بر واقع شود و حرف
'با' ماقبل آن باشد آن اسم را مفعول مع خوانند — چون
'من زدم زيد را با عمرو' — 'او اسب را با زين خريد' —
اينجا 'عمرو و زين' مفعول مع اند يعنى شريك با
مفعول

(39) — بر اسميکه اطلاق فعل فاعل بر آن شود و مابعد
آن حرف 'را' باشد آنرا مفعول به گویند — چون 'من زدم
زيد را' — 'من او را فرستادم' — اينجا 'زيد' و 'او' مفعول به
اند بدانکه اكثر اوقات حرف 'را' ماقط ميکنند اگر
مفعول به از قسم انسان نباشد — چون 'او اسب خريد'
— 'من خط فرستادم' — اينجا اسب و خط مفعول به اند
(40) — بدانکه فعل در هر زماني يا مكاني که ذکر کرده
شود اسم آن زمان يا مكان را مفعول فير گویند و ماقبل
آن اسم حرف 'در' يا 'بر' يا 'باي' موحده بمعني 'در'
بيارند — چون 'او بر كرسي خواهد نشست' — 'زيد در
خانه رفت' — 'عمرو ببازار ميروند' — اينجا 'كرسي و خانه
و بازار' مفعول فير اند و اكثر اوقات حرف 'در' و 'بر'
و 'با' را نيارند — چون 'ديشب تو كجا بودي' يعنى 'در
شب گذشته' و 'ديشب' مفعول فير است

فصل دوم در بيان صفت وغيره

(41) — بدانکه صفت آنست که كيفيت و حال اسم بيان
ميکند و آن اسم را موصوف گویند و كيفيت او را صفت
خوانند و در فارسي حرف آخر موصوف را كسره دهند و آنرا
اضافت موصوفي گویند — چون 'اسب خوب' — 'مرد نيك' —
اينجا 'خوب و نيك' صفت است و 'اسب و مرد' موصوف
ميباشند و اگر موصوف متعدد باشند اضافت بر موصوف آخر
هم را كفايت است — چون 'چشم و گيسو و خط و خال سياه'
اينجا 'سياه' صفت است و بقیه اسما موصوف ميباشند
بدانکه از اسم 'كيفيت و مقدار و اشاره' هم يك گونه صفت
[ظاهر]

(2) — دوم، آنست که حروف ضمایر را در آخر کلمه ضم نمایند و علیحده نیارند و آنرا 'ضمیر متصل' خوانند آنها از جدول ذیل مفهوم خواهند شد

جمع قایم	ند	زده	هگان	هگان	کتاب هگان
واحد قایم	مستقر است	زد	ش	زدنش	کتابش
جمع حاضر	ند	زیده	تان	زدنتان	کتاب تان
واحد حاضر	نی	زیدی	ت	زدلت	کتابت
جمع متکلم	یم	زایم	مان	زدمان	کتاب مان
واحد متکلم	م	زدم	م	زدمم	کتابم
	ضمیر مرفوع		ضمیر منصوب		ضمیر مجرور

مخفی نماید که اگر 'های' مخفی در آخر کلمه باشد پس ما قبل ضمایر مذکور 'الف' زیاده کفند مگر برای واحد حاضر جزء مکسور آرند و در تلفظ 'ئی' خوانند — چون بنده — یعنی بنده هستی و در واحد غایب لفظ 'است' در آخر بیارند — چون بنده است — و این قانون مختص ضمایر مرفوعست و بدانکه ضمیر مرفوع در ماضی و مستقبل مستغیر است لکن در مضارع و حال 'د' است — چون 'میروید' — 'می آید' که حال است و مضارع چون 'برود' و 'بیاید' [ضمیر

(57) — ضمیر مجرور ضمیر پرا گویند که در حالت اضافت و مضاف الیه باشد چنانچه قبل ذکر شد و بد آنکه اضافت مضاف آنرا اضافت بیانی گویند بسبب آنکه مضاف الیه بیان مضافی شود چون 'پسر من' — 'پسر من' — اینجا 'من' بیان مضافی است و در ضمیر متصل اضافت لازم نیست و اگر بخواهند که متکلمت ظاهر نمایند پس آن اضافت را اضافت نمایکی گویند — چون 'تغلام من' — 'خانه تو' — 'اسپ او' —

دوم ضمیر را جمع

(58) — بدانکه ضمیر یکم بفاعل برگردد آنرا ضمیر راجع گویند — چون 'زید آمد و رفت' — اینجا ضمیر واحد غایب که در 'رفت' مستقر است رجعت میکند بر زید و زید را 'مرجع' گویند و مخفی نماید که اگر فعل متعدی باشد و بخواهند که فعل رجعت بر فاعل نماید لفظ 'خود' با ضمیر متصل منصوب و حرف 'را' بعد از فاعل آرند پس اگر فاعل متکلم است با لفظ 'خود' نیز ضمیر متکلم و اگر حاضر است حاضر و اگر غایب است غایب منصوب ضم نمایند — چون 'من' 'خودم' 'را کشتم' — 'تو' 'خودت' 'را کشتی' — او 'خودش' 'را کشت' و غیره و بدانکه اکثر اوقات لفظ 'خود' بغير 'را' با ضمیر متصل برای تاکید آرند — چون 'خودم' رفتم

سوم اسم اشاره

(59) — بدانکه اسماء اشاره که سابق ذکر شد (S. Sect. 48) برای ضمیر غایب نیز استعمال نمایند چون 'آن آمد' — 'آنها آمدند' — 'اوشان آمدند' — بلیه دانست که لفظ 'آن' را اگر با اسمی دیگر آرند پس 'آن' از اسماء اشاره محسوب شود چنانچه 'آن' اسپ خوبست — 'آن' مرد بد است — مخفی نماید که اکثر اوقات لفظ 'آن' را بجای اسمی آرند که بخواهند آنرا مکرر نیارند — چون اسپ من بهتر از 'آن' شماست — یعنی بهتر از اسپ شماست و بعضی اوقات 'آن' را نیارند و بجای او لفظ 'مال' استعمال نمایند و این زیاده مروج است — چون اسپ من بهتر از 'مال' شماست

چهارم اسم استفهام

(60) — بدانکه معنی استفهام بر رسیدن و جویا شدن چیزیست و اسماء استفهام سه اند 'که' و 'چرا' و 'کدام' (61) — مخفی نماید که از اسماء استفهام فقط لفظ 'که' و حالت اطلاق شود چنانچه برای ضمیر مرفوع 'که' و برای منصوب 'کرا' و برای مجرور 'چون' کتاب 'کیست' یعنی کتاب 'که' است بدانکه اهل ایران هر سه الفاظ مذکور [را]

در هر یک مذکور و مؤنث یکسان است و تصریف آن بموجب جدول ذیل است و بدانکه 'وی' نیز ضمیر غایب است

جمع غایب	ایشان آنجا	ایشان را	کتاب ایشان یا آنجا
واحد غایب	او وی آن	او را وینا آنرا	کتاب او یا وی یا آن
جمع حاضر	شما	شما را	کتاب شما
واحد حاضر	تو	تو را	کتاب تو
جمع متکلم	ما	ما را	کتاب ما
واحد متکلم	من	من را	کتاب من
ضمیر مرفوع یعنی حالت فاعلی	ضمیر منصوب یعنی حالت مفعول به	ضمیر مجرور یعنی حالت اضافی که آنرا مضاف الیه گویند	

(54) — باید دانست که در فارسی بر اسم عام واحد با جمع را که بخوانند از امثال خود بعضی شناختن مخاطب سوا نمایند ماقبل او حرف 'آن' که علامت معرفه است در آرد — چون 'آن' شخص آمده — من 'آن' اسم را خریدم — 'آن' کتابها را که میگفتید دیدم — یعنی 'شخصی و اسمی و کتابهاییکه' مخاطب آنها میدهد

(55) — بر اسم عام را که بخوانند در لکزه ذکر نمایند 'یا' در آخر او در آرد — چون 'شخصی' آمده — من 'اسمی' را خریدم — یعنی 'شخص' و 'اسم' غیر معین که مخاطب آنها را نمی شناسد و بدانکه علامت تنکیر بر صیغه جمع بیاید

بدانکه اگر در آخر اسم عام 'یای' مختلفی باشد آنرا بهمهزه مکسور بدل نمایند و چون 'یا' هم آخت کسره میباشد پس آن همزه مکسور را نیز در تلفظ 'ئی' خوانند — چون 'توشه' بوداشتم — و اگر در آخر 'الف' یا 'واو' ساکن باشد پس برای تنکیر 'همزه' و 'یا' در آرد — چون 'خرمائی' دیدم — 'آلویی' افتاده بود

فصل سوم در بیان ضمیر و ضمیره

(56) — بدانکه لفظی که بدل اسم شخصی آرد آنرا ضمیر گویند و در آن شش قسم است — اول ضمیر — دوم ضمیر راجع — سوم اسم اشاره — چهارم اسم استفهام — پنجم اسم موصول — ششم اسم منبهم

'اول ضمیر' — بدانکه در فارسی ضمایر دو نوع است — (1) — اول آنست که الفاظ جداگانه برای آنها معین اند که آنرا از کلمه دیگر وصل نمودن احتیاج نیست و این نوع را 'ضمیر منفصل' خوانند — چون 'من' که ضمیر متکلم است و 'تو' برای حاضر و 'او' و 'آن' ضمیر غایب است و مخفی نماید که اکثر لفظ 'آن' برای غیر ذیروح استعمال نیاید و ضمایر برای صیغه واحد و جمع منصرف میشود و حالت نیز اطلاق آنها میشود چنانچه ضمیری که در حالت فاعلی باشد در فارسی آنرا 'ضمیر مرفوع' و ضمیری که در حالت مفعول به و فیره باشد آنرا 'ضمیر منصوب' و ضمیری که در حالت اضافی یعنی مضاف الیه باشد آنرا 'ضمیر مجرور' گویند و در ضمایر فرقی میان مذکور و مؤنث نیست بلکه

'آنرا که' بعضی اوقات برای غیر ذیروح نیز استعمال نمایند— چون دبروز شما 'آنرا که' میخواندید همان کتاب من خریدم

(67) — باید دانست که 'آنچه' — 'هر آنچه' — 'هر چه' مخصوص غیر ذیروح است — چون من شنیدم 'آنچه' شما گفتید — شما را 'چیزی که' گفتیم فراموش نکنید

ششم اسم مبهم

(68) — بدانکه اسماء مبهم که بطور ضمایر استعمال اند از این قرارند: 'فلان' — 'یکی' — 'دیگری' — 'غیر' — 'بعضی' — 'کسی' — 'همکسان' — 'همگی'

(69) — 'فلان' — بضم اول بمعنی شخص غیر معلومست و در فارسی این لفظ را بنهایی زیادت 'یا' استعمال نمایند و اگر خواهند که واضح تر کنند مابعد او لفظ 'کس' زیاده نمایند — اول چون 'فلانی' آمده باشد — و ذانی چون 'فلانکس' بمبتنی رفته است

بدانکه این لفظ بر غیر ذیروح نیز مستعمل است چون 'فلان' شهر بسیار خوبست — 'فلان' درخت کوناة تر از این است

(70) — 'یکی' — بدانکه معنی این لفظ یک است و در فارسی آنرا برای ذیروح و غیر ذیروح هر دو آرند و این اسم بر جمع نیاید — چون 'یکی' بمن گفت که زید آمده — یعنی شخصی بمن گفت — امروز در قصری پی نماشان رفتم که تالارهای متعدد داشت در 'یکی' از آنها قدری مکت نموده برکشتم — یعنی در یک تالار از تالارهای قصر مکت کردم

بدانکه اگر خواهند دو چیز را علیحده ذکر نمایند بر اول لفظ 'یکی' و بر ثانی لفظ 'دیگری' آرند — چون چند کس در باغی مشغول نشاط بودند که 'یکی' از آنها مبرقصید و 'دیگری' با بان میزد

(71) — 'غیر' — بدانکه این لفظ بمعنی 'دیگر' و برای ذوالعقول آرند — چون من مولوی روم —

تو بقاریکی علی و دیده

زان سبب 'غیری' برو بگریزیده

'غیری' بمعنی دیگرست — مخفی نماید که این لفظ برای استناد نیز آید و در آنحالت بمعنی 'سواي و جز' باشد و اکثر 'از' را مابعد آن آرند — چون 'غیر' از زید همه آنجا حاضر بودند — یعنی سواي زید

(72) — 'بعضی' — مخفی نماید که معنی آن پاره از چیزی میباشد و اکثر برای ذیروح و غیر ذیروح هر دو آرند — چون 'بعضی' چنین میگویند و پاره چنان — از عبارات مبتنی 'بعضی' رابطرتشنگ ساخته اند — در اول یعنی بعضی از 'اشخاص' و در ثانی بعضی از 'خانها'

(73) — 'کسی' — بدانکه این لفظ برای نکره ذوالعقول آرند و باید دانست که یای آن اصلی نیست گاهی برای وحدت باشد — چون 'کسی' گفت — 'کسی' اینجا نیست و بغیر 'یا' چون — در خانه اگر 'کس' است نیکو بیست است (74) — 'همکسان' — بمعنی همه کسان است و این لفظ برای جمع آرند — چون 'همکسان' آمده — 'همکسان' میگویند و بدانکه 'همگی' نیز بر این قیاس — چون 'همگی' آمده — 'همگی' میروند

فصل چهارم در بیان فعل و غیره

(75) — بدانکه فعل کلمه ایست که بیان چیزی کند که آن بفاعل نامیده شود و معنی آن معتبر باشد بیکی از ازمند و باید دانست که معنی فعل کردن چیزیست چون 'زید رفت' — 'بکر میبرد' — 'عمر و خواهد رفت' مخفی نماید که فعل برد و نوع است 'متعدی' و 'لازم'

(76) — فعل متعدی آنست که از فاعل تجاوز کرده واقع شود بر چیزی بکسر بفعول موسوم گردد — چون 'زید عمرو را کشت' — 'بکر خالد را میزند' — 'زید اسپ را خواهد برد' — 'تنبیه' — بدانکه اگر فعل متعدی را بر وزن "مفاعله" بیارند معنی مشارکت حاصل شود — چون من بازیید 'مباحثه' کردم — زید با عمرو و 'مقاتله' نمود — و اگر بر وزن مذکور بیارند پس لفظ 'یکدیگر' زیاده نمایند — چون ما 'یکدیگر' را زدیم — و اگر بر فعل متعدی لفظ "خود" ضمیر متصل منصوب مطابق فاعل آن زیاده نموده "را" که علامت مفعولست بیفزایند فعل راجع میشود بر فاعل — چون زید 'خودش را' کشت

(77) — فعل لازم آنست که از فاعل تجاوز نکند و بر همان تمام گردد — چون زید رفت — خالد می نشیند — اسپ میدهد — بکر خواهد آمد

(78) — مخفی نماید که فعل لازم را متعدی نیز میکنند و آنرا 'تعدیر' گویند و معنی تعدیر متعدی کردن است و آن چنانست که حرف آخر امر حاضر لازم را فاعل داده مابعد آن 'آندن' یا 'آیندن' زیاده کنند تا متعدی

را باشباع کسره خوانند بلکه اکثر در نوشتن هم بزیادت
'یا' نویسند و همان درست است چون برای مرفوع 'کی'
بکسوکاف و سکون یا و برای منصوب — 'کیرا' — و برای
مجرور هم چون — 'کتاب کی' — لکن در نظم بغیر 'یا'
دیده شده

(62) — باید دانست که لفظ 'کی' مخصوص ذوالعقول
است — چون 'کیست' — شاید کسبیده — کی میزند — کیرا میزند
— این کتاب کیست — و لفظ 'چه' برای غیر ذوالعقول است
چون 'چه' چیز است — 'چه' میخواهی — برای 'چه' رفتی
و 'کدام' برای ذوالعقول و غیر ذوالعقول هر دو آورده
— چون 'کدام' کس میبود و 'کدام' کتاب میخواهی
(63) — بدانکه استفهام را در فارسی بحسب معنی بوسیله
قسم منقسم کرده اند — اول استخباری — دوم اقراری
— سوم انکاری

(1) — استخباری فقط برای پرسیدن چیزیست که در آن
نه اقرار باشد و نه انکار — چو این کتابرا 'کی' آورد
— 'چه' چیز گفتی — 'چه' بودی

(2) — اقراری آنست که از آن اقرار چیزی ثابت
شود چون —

'که' بر فرورد بر باد داد مطاع صبح .

'که' بر فرورد بر شب باده صبح شفق .

(3) — انکاری آنرا گویند که از آن انکار چیزی مفهوم شود
چون —

'که' میگوید که بر عزم سفر بست .

بقتل عاشق مسکین کمر بست .

یعنی 'کی' چنین چیزی میگوید من بقصد سفر
و غیره کمر نه بسته ام و بدانکه اگر در استفهام فعل منفی
آرند معنی اثبات پیدا نماید — چون 'کیست که صاحب
نطق نیست' یعنی همه صاحب نطق اند پس در انکاری فعل
منفی آوردن لازم نیست بلکه از فعل مثبت بمعنی نفی
حاصل شود

پنجم اسم موصول

(64) — بدانکه اسم موصول آنست که دو جمله را بهم
وصل نماید و اکثر مثل ضمیر بجای اسم هم آید و اسم
موصول در فارسی ازین قرار اند — 'هر که' و 'که' بمعنی
'هر که' و 'آنکه' و 'هوانکه' و 'انانکه' و 'هر چه' و 'آنچه'
و 'هوانچه' و غیره

(65) — باید دانست که 'هر که' و 'آنکه' و 'انانکه' و
'هوانکه' اکثر برای ذیروح آرند و بر غیر ذیروح این
استعمال

استعمال نمایند و بدانکه لفظ 'انانکه' برای جمع آرند و
'آن' را در فارسی موصول و 'که' را صله آن خوانند

مخفی نماید که بر اسم عام یا نکره را که بخوانند اسم
موصول نمایند لفظ 'آن' را عاقل او و 'که' را عاقل بعد
آن اسم در آنست — چون 'آنکه' و 'آنکس که' و 'آن شخص که'
و اگر لفظ 'آن' را بخوانند بیارند پس 'یای' موصول
و 'کاف' صله را در آخر اسم در آورند — چون 'شخصیکه'
و 'کسیکه' و 'چوبیکه' و صیغه جمع نیز بر این قیاس — چون
'کسانیکه' و غیره و معنی 'یای' موصول و لفظ 'آن'
جفت هم است

بدانکه اگر در آخر اسم 'های' مخفی باشد پس
'یای' موصول نیارند و فقط همزه عکسور و کاف صله در
آرند لکن همزه را باشباع کسره خوانند — چون 'خانکه که'
و اگر در آخر 'الف' یا 'واو' ساکن باشد پس بزیادت
همزه 'یای' موصول و 'کاف' صله در آورند — چون
'خرماتیکه' و 'الوئیکه'

'متالها' — 'هر که' خود برد و 'هر که' نخورد با خود
نبرد — شنیدم 'آنکه' دیروز آمده بود امروز گریخت —
دیروز 'هر چه' گفتم ملتفت نشدید — من اول گفتم 'آنچه'
باید بشود همیشه من معنی —

دگر کشور آبان بیند بخواب .

'که' دارد دل اهل کشور خراب .

اینجا 'که' بمعنی هر که است) — 'آنکس که' میگویند
رسیده است — 'کسیکه' میگوید اقترابی بنده

(66) — مخفی نماید که لفظ 'آن' را در فارسی موصول
و 'که' را صله آن گویند و کاف سر جمله نیز خوانند و بدانکه
بجای 'آن' یا موصول نیز آرند — چون 'زیدیکه'
در بهی بود اینجا آمده است — باید دانست که هر جمله
که بعد از کاف صله واقع شود آنرا نیز صله موصول
محسوب کنند و 'هر که' مخفف بر آنکه و 'هر چه' مخفف
بر آنچه میباشد و از اسماء موصول فقط لفظ 'آنکه' برای
جمع منصوب شود

به آنکه 'کاف صله' با موصول در حکم یک کلمه است
و اسماء موصول را حالت نیز اطلاق شود چنانچه برای
فاعل 'آنکه' و در حالت مفعول 'آنرا که' و مضاف الیه
چون غلام 'آنکه' باید دانست که لفظ 'آنکه' در حالت
فاعل و مضاف الیه برای ذیروح است و در مفعول
[آنرا که]

(87) — صیغه امر آنستکه موضوع بود برای فرمودن کاری بکسی پس شخصی مامور اگر مخاطب باشد آن فعل را در فارسی 'امر حاضر' گویند و آن بنا کرده شود از صیغه واحد حاضر مضارع بحذف حرف آخر و اسکان ماقبلش چنانچه از بکشی 'بکش' و غیره و مخفی نماید که اگر مامور غایب یا متکلم بود بهر دو صورت 'امر غایب' خوانند و آن حاصل شود از داخل نمودن لفظ 'گو که' بر صیغهای غایب و متکلم مضارع چون (امر حاضر) بیا بیایید (امر غایب) گو که بیاید — گو که بیایم —

(1) — 'نهی' عبارت از فعلی است که موضوع باشد برای بازداشتن کسی از کاری و آنهم باعتبار حاضر و غایب بودن شخص منهی بر دو نوع است 'نهی حاضر' و 'نهی باي' زاید امر بر صیغهای امر حاضر و 'نون' نهی بر صیغهای امر غایب چون — (نهی حاضر) بیا — بیا بیاید (نهی غایب) گو که نیاید — گو که نیایم — گو که نیایم

(88) — صیغه مصدره آنرا گویند که از آن افعال دیگر بر آورده شوند و همیشه حرفی آخر آن 'دن' یا 'ان' باشد و آن علامت مصدر است — چون 'خوردن' — 'رفتن' — 'آمدن' — 'گفتن' و غیره

(89) — به آنکه سوای صیغهای مذکور چند صیغه دیگر هم اینجا بیان میشوند و آن 'اسم حالیه' و 'اسم مفعول' و 'ماضی معطوف' و 'صفت مشبه' میباشد

(90) — 'اسم حالیه' آنستکه به وقت و حالت فاعل فعل یا مفعولش را بیان کند و آن چنانست که لفظ 'آن' در آخر صیغه امر در آید — چون 'دان' — 'افتان' — 'خیزان' و غیره — مثال امروز دیدم زبده 'افتان' و 'خیزان' بیرفت — خاندان 'گریبان' پیش من آمده بود

(91) — 'اسم مفعول' آنست که دلالت کند بر چیزی که فعل بر آن واقع گردد و این گرفته شود از صیغه واحد غایب ماضی مطلق به الحاق 'هائ' مخفی در آخر که علامت اسم مفعول است — چون کشته — زده — خورده — برده — مخفی نماید که در عربی از فعل لازم اسم مفعول بپذیرد مگر در فارسی که برعکس آنست — چون 'آمده' — 'رفته' و غیره

(92) — 'ماضی معطوف' آنست که اگر دو فعل متغایر را بخواهند بیک فاعل بیان نمایند پس فعل اول را به مشابعت اسم مفعول بنا کنند یعنی 'های' مخفی در آخر زیاده نموده فعل دیگر آورند و آن 'هائ' بمنزله 'واو' عطف است — چون زید 'آمده' گفت — اینجا 'آمده' ماضی معطوف است و اگر 'های' عطف نیارند چنین گفته شود که 'زید آمده و گفت' پس بدانکه 'هائ' برای عطف میان دو فعل آید

(93) — بدانکه اگر بعد از ماضی معطوف فعل استمراری آید معطوف استمراری میتوان گفت — چون دیروز زید 'آمده' می گفت:

(94) — مخفی نماید که مجهول ماضی معطوف و اسم حالیه هر دو در فارسی مستعمل نیستند؛ گرچه در صرف نوشته شده (S. Sect. 130) اول چون خریده شده — کشته شده — مثال اسپي 'خریده شده' بزید بخشیده شد — و بانی چون کشته شران و غیره

(95) — 'صفت مشبه' اسمیست که مشتق میشود از صیغه واحد امر حاضر بالحقاق 'آن' در آخر او و موضوعست برای چیزی که معنی مصدری بطریق دوام به آن قایم است و بیشتر بمعنی اسم فاعل آمده چون 'پویان' و 'جویان' و غیره و گاهی بمعنی اسم مفعول آید — چون 'تازان' و 'بازان' چنانچه شاعری گفته

بهر جولان رخس را در عرصه چون 'تازان' کند . . .
عاشق بیدل بجای گوی جان 'بازان' کند . . .

هم از مذر ثلاثه و مشبه

'و' — بدانکه زمان بمعنی ساعت است و هر فعل معینی مانند یکی از ازمانه ثلاثه و آن 'حال' و 'ماضی' و 'مستقبل' است اول چون 'زبه میروند' و بانی — چون 'بند رفت' و بانی — چون 'زبده خواهد رفت'

زمان حال

(96) — بدانکه زمان حال آنست که دلالت کند بر زمانه روت و جاری و آن بر سه گونه است

(97) — اول 'مضارع' و آن عبارت از فعلیست که حال باشد بر زمان حال و مستقبل بر سبب اشتراک بمعنی دلالت کند موافق اقتضای معنی بر زمان حال با استقبال و صیغه واحد غایب این فعل گرفته شود از واحد غایب ماضی مطلق بدین طریق که اول مفعول آخر آنرا فاعل

ر داده

تا متعددی شود چون 'ترساندن' یا 'ترسانیدن' از 'ترسیدن' و از رسیدن 'رساندن' یا 'رسانیدن' و از دویدن 'دواندن' یا 'دوانیدن' و غیره

بدانکه اگر 'آندن' یا 'آیندن' را در آخر امر حاضر فعل متعددی آرند "متعدی متعدی" شوند و زیاده از یک مفعول طلب نماید. چون 'دهاندن' یا 'دهانیدن' از دادن

'مئال' — من اورا صد رویه از زید 'دهانیدم'

(79) — "مبتدا" — بهانکه بر اسمی یا ضمیریکه ماقبل روابط یا فعل آید آنرا مبتدا اید یا مبتدا گویند و آن همیشه فاعل باشد چنانچه 'زید' گویان است — 'خالد' اینجا نیست — 'من' رستم یا 'منم' — 'اسپ' میروم

(80) — "مفعول" — بدانکه بر اسمی یا ضمیریکه فعل متعددی بر آن واقع شود آنرا مفعول یا مفعول به گویند و در فارسی علامت آن 'را' باشد — چون زید 'عبور' را زد — بکر 'ورا' کشت — من 'زید' را دیده ام

باید دانست که فعل را چهار حال لازمست — اول معروف و مجهول — دوم صیغهای پنجگانه — سوم از منته قلائد — چهارم اتصال ضمایر

۱- معروف و مجهول

(81) — بدانکه فعل متعددی بر دو گونه است 'معروف' و 'مجهول' و فعل لازم را مجهول نباشد

'معروف' آنست که فعل منسوب بفاعل باشد — چون 'من' اورا 'زد' — 'زید' رفت — 'زید' کشت — و اینگونه فعل بسبب مذکور و معلوم بودن فاعل 'فعل معلوم' نیز گفته شود صلیح کلام آنکه معروف آنست که فاعل آن پیدا باشد

(82) — 'مجهول' آنست که از جهت محذوف شدن فاعل منسوب بمفعول بود — چون 'زید' کشته شد — 'اسپی' خریدار شد — 'خطی' فرستاده شد — 'بنجا' زید و غیره مفعول بود و فاعل آنها پیدا نیست پس چنین مفعول را بنا بر بیابان فاعل محذوف "ذایب فاعل" خوانند و 'فعل لازم' همیشه معروف باشد و بوجه انعدام مفعول مجهول نیاید

بدانکه هر فعل متعددی را که خواهد مجهول بدانند در آخر صیغه خاصی مطلق 'شای' مختلفی زیاده کرده صیغه هر زمانی که خواسته باشند آنرا از فعل 'شدن' که علامت مجهول است منعمه آن در آرند و ضمایر متصل در آخر علامت مجهول بیفزایند تا مورد مستعمل در آخر

علامت

علامت آن ضم نمایند — چون 'تو' کشته شدی — (مستقبل) 'تو' کشته خواهی شد — 'تو' کشته میشدی — 'زید' کشته شده است

۲- صیغهای پنجگانه و غیره

(83) — بدانکه صیغه باصطلاح صرف هیئت حاصله لاکلمه

با اعتبار تقدیم الحروف و تاخیرها و حرکاتها و سکناها یعنی آن صورتیست که حاصل میشود بر ای کلمه از پس و پیش نمودن حروف و حرکات و سکناات آن و مخفی نماید که حقیقاً سوای تقصیر فعل را نیز بر رعایت انگریزی بر پنج صورت تقسیم کرده است — اول صیغه بیانیه — دوم شرطیه — سوم امکانی — چهارم امر و (نهی) — پنجم صیغه مصدر

(84) — 'صیغه بیانیه' آنرا گویند که از آن چیزی ظاهر شود بغیر شرط — چون 'زید' میروم — 'بکر' کشته شد — اینجا رفتن زید و کشته شدن بکر ظاهر و مبدن شد پس باین مناسبت بیانیه نامند و معنی لغوی 'بیان' ظاهر کردن چیزی و سخن پیدا و کشاده گفتن است

(85) — 'صیغه شرطیه' آنستکه از آن شوط معلوم شود و شرط عبارست از لازم گردانیدن چیزی چیزی بواسطه یکی از حروف مقرر که بحروف شرط موسوم اند (S. Sect. 154) که بعضی از آنها از این قرارند — 'اگر' — 'ار' — 'گر' — 'که' و غیره

'امذاه' — 'اگر' جور شکم نبودی هیچ مرغ در دام نیفتادی قاضی 'ار' با ما نشیند بر فشانند دست را . . . محتسب 'گر' می خورد معذور دارد مستورا . . . فحبه بپر از نابکاری چه کند 'که' توبه نکند — اینجا 'که' بمعنی 'اگر' است

(86) — 'صیغه امکانی' آنست که از آن 'تودرت' یا 'ضرورت' یا 'احتمال' مفهوم شود — چون 'زید' میتواند بنویسد — 'من' باید بروم — مصرح — صیغه دل 'شاید' آن بر رحم در باد منست — ایضاً شهنشه 'نیارست' کردن حدیب بدانکه صیغه امکانی بواسطه یکی از الفاظ ذیل حاصل شود — چون 'باید' — 'بایست' — 'شاید' — 'بارست' — 'یارد' چنانچه (دست ترا تا بکره 'یارد' شبیه کرد) و از فعل 'توانستن' — 'تواند' — 'توانست' — 'توان' که آنرا فعل معاون نیز خوانند

[صیغه]

صرف معروف

(111) — بدانکه صرف افعال بر دو گونه است 'اثبات' و 'نهی' — اثبات آنست که فعل از فاعل بظهور آید یعنی مرتکب شدن فاعل بفعل ثابت باشد و منفي آنرا گویند که ثابت نباشد

(112) — سری فعل متعدی معروف از مصدر 'کشتن'

(113) — صیغهای بیانیه مضارع مثبت معروف
من بکشم تو بکشی او بکشد ما بکشیم شما بکشید
او شان بکشند

(114) — حال مثبت معروف

من میکشم تو میکشی او میکشد ما میکشیم شما
میکشید او شان میکشند

(115) — حال متشکی مثبت معروف

من شاید بکشم تو شاید بکشی او شاید بکشد ما شاید
بکشیم شما شاید بکشید او شان شاید بکشند

(116) — ماضی مطلق مثبت معروف

من کشتم تو کشتی او کشت ما کشتیم شما کشتید
او شان کشتند

(117) — ماضی استمراری مثبت معروف

من میکشتم تو میکشتی او میکشست ما میکشتم
شما میکشتید او شان میکشند

(118) — ماضی قریب مثبت معروف

من کشتم ام تو کشتی او کشته است ما کشتم ایم
شما کشته اید او شان کشته اند

(119) — ماضی بعید مثبت معروف

من کشته بودم تو کشته بودی او کشته بود ما کشته
بودیم شما کشته بودید او شان کشته بودند

(120) — ماضی متشکی مثبت معروف

من کشته باشم تو کشته باشی او کشته باشد ما کشته
باشیم شما کشته باشید او شان کشته باشند

(121) — مستقبل مثبت معروف

من خواهم کشت تو خواهی کشت او خواهد کشت
ما خواهیم کشت شما خواهید کشت او شان خواهند کشت
[صیغهای

متکلم و 'ی' برای واحد مخاطب و 'ید' برای جمع مخاطب و 'ند' برای جمع فایده موضوعست — (See Sect 56, (2).) — چون 'آمدیم' — 'آمدیم' — 'آمدی' — 'آمدید' — 'آمدند' — 'آمدند'

باید دانست که ضمایر مذکور را در صیغهای 'ماضی مطلق' معروف آخر آنرا به مقتضای مقام متحرک ساختند ضم نهایند مگر در مجهول بر فعل ضمایر را بعد از علامت مجهول میآورد — و در صیغهای 'ماضی قریب' معروف در صورت ضم ضمایر باید که از لفظ 'است' 'سین' و 'تا' را حذف نموده همزه را برای دفع اجتماع ساکنین بحالشان بگذارند مگر در صیغه واحد مخاطب و جمع مخاطب و متکلم بهما است 'یای' ساکن ضمایر فتحه آنرا بکسر بدل نهایند — چون 'رفته' — 'رفته اید' — 'رفته ایم' — و در 'ماضی بعید' معروف ضمایر در آخر آن ضم کنند — و در 'ماضی استمراری' معروف نیز بر این قیاس — و در 'ماضی متکلم' معروف در صورت ضم ضمایر باید که از لفظ 'باشد' دال را بنا بر التقای ساکنین حذف نمایند و ما قبلش را به مقتضای مقام حرکت دهند — و برای 'مستقبل معروف' و 'مجهول' از لفظ 'خواهد' که علامت آنست دال را بدستور حذف نموده ضمایر لاحق کنند — و در 'حال' و 'مضارع' معروف ضمایر را در آخر آن در آورند مگر در مجهول همه اینها چنانچه ذکر شد ضمایر را بعد از علامت مجهول بیفزایند الا در مستقبل

تصریف

(109) — اعم ان التصریف فی اللغة التفریق فی الصنعة

تحويل الاصل الواحد الى امثلة مختلفة لمعان مقصودة لا تحصل الا بها یعنی به انکر تصریف حقیقاً در لغت بمعنی تغییر است و در اصلح گردانیدن مصدر است بسوی صیغهای مختلف برای معنیهای مقصوده که بغیر از آن حاصل بشود و گردان بعضی صیغها از آوردن فعل معاون حاصل شود

(110) — مخفی نماند که 'فعل معاون' را روابط زمانی گویند و به مقتضای مقام افعال ناقصه نیز خوانند و آنرا فعل معاون و روابط بدان سبب نامند که باعانت و ربط دادن آن صیغهای مختلف پیدا شوند و آنها از این قرارند — 'است' — 'بود' — 'خواهد' — 'باید' و صیغهای مختلف به مقتضای مقام از 'توانستن' و دیگر لفظ 'شاید' (S. Sect. 131.)

داده حرف آخر را اگر 'دال' باشد برحالی که بگذارند
والا 'بدال' بدل نمایند لهذا حرف آخر واحد غایب بر
فعل مضارع همیشه دال ساکن باشد و ما قبلش مفتوح
چون از 'خورد'، 'خورده' آید

بدانکه اگر حرفی ما قبل آخر ماضی 'الف یا خاء یا
راء یا ز یا سین یا شین یا فاء یا میم یا نون یا واو
یا یاء' باشد آنرا بحرفی دیگر بدل نمایند و بعضی
اوقات بدو حروف تبدیل شود و گاهی بعد از آنها حرفی
دیگر زیاده کنند چنانچه از 'چید' که ماضی میباشد
'چیند' آید و اکثر همان حرف را نیز مسلم دارند—چون
از 'رانده' مضارع آن 'رانده' آید—مخفی نمائید که برای
تبدیل و تزاید و مسلم قاعده کلیه نداریم و چون
مضارع بر فعل که میخواهند از کتاب صادر که مشهور
به کتاب آمدن است معلوم شود و اینجا موجب تطویل نیز
میشود پس بر بدن اکتفا نموده شد—بدانکه مجهول مضارع
نیز بنا کرده شود از ماضی مطلق معروف بالحقاق 'های'
مخفی در آخر و 'شود' که مضارع 'شدن' است ما بعد آن
در آرزو—چون زید 'آورده شود' و بنا کردن مجهول بر
فعل در بحث مجهول بیان شده است (See Sec. 82)

(89)—دوم 'حال' و آن عبارت از فعلی است که دلالت
کند بر زمان جاری و صیغهای این فعل گرفته شوند از
مضارع بداخل نمودن لفظ 'می' یا 'همی' چه هرگاه یکی از
این دو لفظ بر مضارع داخل شود آنرا بدلت زمان حال
مخصوص کند—چون 'زید می رود'—'من می زنم'

(100)—سوم 'حال محتمل' یا متشکی و آن عبارت از
فعلیست که دلالت کند بر زمان حال و فایده احتمال و شک
دهد و صیغهای آن گرفته شوند از صیغهای حال و مضارع
بداخل نمودن لفظ 'شاید'—چون زید 'شاید' می رود—
او 'شاید' برود—شاعری گفته—

مصرع—می پدید دل 'شاید' آن بی رحم در باد منست

زمان ماضی

(101)—بدانکه زمانه 'ماضی' عبارت از فعلی است که
دلالت کند بر زمان گذشته و آن بر پنج قسم است

(102)—اول 'ماضی مطلق' و آن دلالت کند بر آن
زمانه ماضی که بهیچ قید مقید نباشد و صیغه واحد غایب
این ماضی گرفته شود از مصدر بحذف نون و اسکان ما قبلش
از این سبب حرف آخر آن 'دال' موقوف یا 'تای' موقوف
[باشد]

باشد—چون 'زید رفت'—'بکر آمد'—'من رفتم'
—'تو بودی'

(103)—دوم 'ماضی قریب' و آن دلالت کند بر آن
زمانه ماضی که بزمان حال قریب باشد و صیغه
واحد غایب این ماضی مشتق گردد از صیغه واحد غایب
ماضی مطلق بالحقاق 'های'، مخفی و لفظ 'است'—
چون 'زید آمده است'—'تو آمده'—'من آمده ام'
(104)—سوم 'ماضی بعید' و این دلالت کند بر آن زمانه
ماضی که از زمان حال بعید باشد و واحد غایب این
ماضی نیز گرفته شود از صیغه واحد غایب ماضی مطلق
بالحقاق 'های'، مخفی و لفظ 'بود'، چون 'زید رفته بود'
—'تو رفته بودی'—'من رفته بودم'

(105)—چهارم 'ماضی محتمل' که به ماضی متشکی مشهور
است و آن عبارت از آن فعل ماضی است که وقوعش
مشکوک و محتمل بود و واحد غایب این ماضی هم مشتق
گردد از صیغه واحد غایب ماضی مطلق بالحقاق 'های'
مخفی و لفظ 'باشد'، چون 'زید آمده باشد'—'تو رفته
باشی'—'من رفته باشم'

(106)—پنجم 'ماضی استمراری' و این دلالت کند
بر آن زمانه ماضی که مستمر بود و صیغهای این ماضی
حاصل شوند بداخل کردن لفظ 'می' یا 'همی' بر
صیغهای ماضی مطلق—چون 'زید میرفت'—'تو می
آمدی'—'من میزدم'

زمان مستقبل

(107)—بدانکه مستقبل عبارت از فعلی است که دلالت
کند بر زمانه آینده و صیغه واحد غایب این فعل نیز مشتق
گردد از صیغه واحد غایب ماضی مطلق بداخل کردن لفظ
'خواهد' که علامت فعل مستقبل است—چون زید
'خواهد رفت'—'تو خواهی رفت'

۴—انصال ضمایر و غیره

(108)—بدانکه فاعل فعل از هر حال بیرون نبود متکلم
باشد یا مخاطب یا غایب و هر یک از اینها از دو صورت
خالی نباشد واحد باشد یا جمع—لذا برای بر فعل متصرف
هم شش صیغه مقررند—مخفی نمائید که اصل در این صیغها
صیغه واحد غایب است چه باقی صیغها بالحقاق ضمایر
منصله در آخر از همان صیغه متصرف هستند و منجمله آن
ضمایر 'م' برای صیغه واحد متکلم و 'یم' برای جمع
متکلم

ماضي مطلق

من توانستم شد تو توانستی شد او توانست شد
ما توانستیم شد شما توانستید شد او شان توانستند شد

ماضي استمراري

من میتوانستم بشوم تو میتوانستی بشوی او
میتوانست بشود شما میتوانستید بشوید او شان میتوانستند بشوند

صیغهای امر

(حاضر) بشو بشوید (غایب) گو که بشوم گو که
بشویم گو که بشود گو که بشوند

فهی

(حاضر) مشو مشوید (غایب) گو که نشوم
گو که نشویم گو که نشود گو که نشوند

صیغۀ مصدر — شدن

'اسم حالیه' شوان 'ماضي معطوف' شده 'اسم
مفعول' شده

صیغهای ماضی بعید

(180) — به آنکه هر فعل متعدی را که خواهند 'مجهول'
بنا کنند در آخر صیغۀ ماضی مطلق آن 'های' مخفقی
زباده بوده پر زمانی که خواسته باشند صیغۀ آنرا از
'شدن' که علامت مجهول است تا بعد آن در آرند
(S. Sect. 5) و ضمایر 'متصل' در آخر علامت مجهول
بیفزایند مگر در مستقبل که در آخر علامت وی هم
نماند

تصرف مجهول — صیغهای بی نمر

مضارع مثبت مجهول

من کشتم بشوم تو کشتم بشوی او کشتم بشود
ما کشتم بشویم شما کشتم بشوید او شان کشتم بشوند

حال مثبت مجهول

من کشتم میشوم تو کشتم میشوی او کشتم میشود
ما کشتم میشویم شما کشتم میشوید او شان کشتم میشود

ماضي متصل مثبت مجهول

من کشتم کشتم تو کشتم کشیدی او کشتم کشید
ما کشتم کشیدیم شما کشتم کشیدید او شان کشتم کشیدند

ماضي مستمر مجهول

ماضي بعید مثبت

من شده بودم تو شده بودی او شده بود ما شده
بودیم شما شده بودید او شان شده بودند

ماضي مستثکي مثبت

من شده باشم تو شده باشی او شده باشد
ما شده باشیم شما شده باشید او شان شده باشند

مستقبل مثبت

من خواهم شد تو خواهی شد او خواهد شد
ما خواهیم شد شما خواهید شد او شان خواهند شد

صیغهای شرطیه — مضارع

اگر من بشوم اگر تو بشوی اگر او بشود اگر ما بشویم
اگر شما بشوید اگر او شان بشوند

حال

اگر من میشوم اگر تو میشوی اگر او میشود
اگر ما میشویم اگر شما میشوید اگر او شان میشوند

ماضي مطلق

اگر من شدم اگر تو شدی اگر او شد اگر ما شدیم
اگر شما شدید اگر او شان شدند

ماضي استمراري

اگر من میشدم اگر تو میشدی اگر او میشد
اگر ما میشدیم اگر شما میشدید اگر او شان میشدند

ماضي فریب

اگر من شده ام اگر تو شده ای اگر او شده است
اگر ما شده ایم اگر شما شده اید اگر او شان شده اند

ماضي بعید

اگر من شده بودم اگر تو شده بودی اگر او شده بود
اگر ما شده بودیم اگر شما شده بودید اگر او شان شده بودند

صیغهای مکفی — حال

من میتوانم بشوم تو میتوانی بشوی او میتواند
بشود ما میتوانیم بشویم شما میتوانید بشوید او شان
توانند بشوند — ایضاً — من نایم یا نایست بشوم
تو نایدی یا نیست بشوی و غیره

(124) — صیغهای امر معروف

(حاضر) بکش بکشید (غایب) گوگر بکش
گوگر بکشیم گوگر بکشد گوگر بکشند

نهی معروف

(حاضر) مکش مکشید (غایب) گوگر نکش گوگر نکشید
گوگر نکشیم گوگر نکشد گوگر نکشند

(125) — صیغه مصدر — 'کشتن'

(126) — 'اسم حاله'، 'کشان'، 'ماضی معطوف'، 'کشن'
(S. Sec. 90 & 92.)

(127) — بدانکه زمان استمراری زمانه روان و مستمر را گویند و در فارسی فقط ماضی مطلق و مضارع را در زمان استمراری آورده و آن به اخل بودن لفظ 'می' حاصل شود و اول را 'ماضی استمراری' و ثانی را 'حال' گویند و سواي اینها صیغهای دیگر مستعمل نیستند

(128) — به آنکه 'صیغهای تاکیدي' حاصل شوند به اخل نمودن الفاظ 'تاکید' و آن 'البته' یا 'هر آینه' و 'هرگز' است که اولی برای تاکید 'اثبات' و ثانی جهت تاکید 'نفي' آید چون 'البته' من بروم — 'هرگز' من نبروم و صیغهای دیگر بر این قیاس اند

(129) — بدانکه صرف 'شدن' را پیش از آنکه صیغهای مجهول ذکر شوند بیان کردن لازمست

صیغهای بیانی — مضارع مثبت

من بشوم تو بشوی او بشود ما بشویم شما بشوید
او شان بشوند

حال مثبت

من میشوم تو میشوی او میشود ما میشویم
شما میشوید او شان میشوند

ماضی مطلق مثبت

من شدم تو شدی او شد ما شدیم شما شدید
او شان شدند

ماضی استمراری مثبت

من میشوم تو میشوی او میشود ما میشویم
شما میشوید او شان میشوند

ماضی قریب مثبت

من شدم ام تو شدی او شده است ما شده ایم
شما شدید اید او شان شده اند

[ماضی معدوم]

(122) — صیغهای شرطیه — مضارع مثبت معروف

اگر من بکشم اگر تو بکشی اگر او بکشد اگر ما بکشیم
اگر شما بکشید اگر او شان بکشند

حال مثبت معروف

اگر من میکشم اگر تو میکشی اگر او میکشد
اگر ما میکشیم اگر شما میکشید اگر او شان میکشند

ماضی مطلق مثبت معروف

اگر من کشتم اگر تو کشتی اگر او کشد
اگر شما کشید اگر او شان کشند

ماضی استمراری مثبت معروف

اگر من میکشتم اگر تو میکشتی اگر او میکشد
اگر ما میکشیدم اگر شما میکشید اگر او شان میکشند

ماضی قریب مثبت معروف

اگر من کشتم ام اگر تو کشته اگر او کشته است
اگر ما کشتم ایم اگر شما کشتم اید اگر او شان کشته اند

ماضی بعید مثبت معروف

اگر من کشتم بودم اگر تو کشته بودی اگر او کشته بود
اگر ما کشتم بودیم اگر شما کشته بودید اگر او شان کشته بودند

تنبیه — بدانکه مضارع شرطیه افاده مستقیم دهد

(123) — صیغهای امکانی — حال مثبت معروف

من میتوانم بکشم تو میتوانی بکشی او میتواند بکشد
ما میتوانیم بکشیم شما میتوانید بکشید او شان میتوانند بکشند
بکشند ایضاً — من باید یا نایست بکشم تو باید یا نایست
بکشی و غیره

ماضی مطلق مثبت معروف

من توانستم کشتم تو توانستی کشتی او توانست کشد
ما توانستیم کشتم شما توانستید کشت او شان توانستند کشند

ماضی استمراری مثبت معروف

من میتوانستم بکشم تو میتوانستی بکشی او
میتوانست بکشد ما میتوانستیم بکشیم شما میتوانستید
بکشید او شان میتوانستند بکشند

تنبیه — بدانکه صیغهای دیگر در فارسی مستعمل نیستند

[صیغهای]

افعال معاون

(181) — بدانکه افعال معاون و روابط زمانی و غیره از این قرارند: 'باشد' — 'میشود' — 'توان' — 'تواند' — 'میتوان' — 'میتواند' — 'است' — 'بود' — 'خواهد' — 'هست' — 'نیست' — 'باید' — 'شاید' — 'بایست' — 'بود' — 'شد'.

(1) — لفظ 'باشد' بجای احتمال و امکان استعمال نمایند چون هر بدی که توانی بدشمن مرمسان 'باشد' که روزی دوست گردد و 'میشود' نیز بجای امکان استعمال است چون آیا چنین چیزی 'میشود' یعنی چنین ممکن است و تصریف 'باشد' — چون من باشم تو باشی او باشد ما باشیم شما باشید او شان باشند.

(2) — لفظ 'توان و تواند و میتوان و میتواند' دلالت کند بر مفهوم قدرت و امکان و هرگاه توان یا تواند را بر 'صیغه ماضی' آرند معنیش را بمعنی مصدر و حال با افادۀ قدرت و امکان مبدل گردانند — چون 'تواند برد' — 'توان رفت' — مخفی نهاد که 'توانست' برخلاف و لفظ مذکور است یعنی هرگاه آنرا بر صیغه ماضی آرند خود معنیش را مقرون آن مفهوم سازد چون من کلام حافظ — آسمان بار امانت 'توانست' کشید .
قوه قال بنام من دیوانه زدند .

بدانکه 'میتوان و میتواند' را اگر بر مضارع آرند آنرا بمعنی حال اختصاص دهد با افادۀ قدرت و امکان چون من 'میتوانم' بروم و تصریف آن — چون من میتوانم تو میتوانی او میتواند ما میتوانیم شما میتوانید او شان میتواند.

باید دانست که لفظ 'توان' نیز اگر بر مضارع آرند بمعنی حال بخشد چنانچه من کلام سعدی —

'توانم' آنکه نیازم اندرون کسی .
حسود را چه کنم کوز خود برونج در است .

و اگر بر مصدر آرند آنرا نیز بمعنی حال با افادۀ مذکور مقرون گردانند چون —

سر بی عشق را باید بریدن .
بدوش این بار را 'توان' کشیدن .

(3) — بدانکه در حقیقت لفظ 'است و هست و نیست' اختلاف است بعضی بر آنند که آنها از قسم حروری هستند و [بجهت

بجهت تضمن معنی بود که مضارع است بر زمان مستمر دلالت کنند و در جمله‌های اسپه روابط واقع شوند و باره بر این که از جنس افعال ناقصه اند از این سبب گاهی مثل فعل تام خود مسند افند — چون من سعدی — بر کوا دشمن در پیش 'است' اگر نکشد دشمن خویش 'است' صرفی — تاریشه در آب 'است' امید نهری 'هست' — سو بهمین وجه تصریف لفظ 'هست و نیست' مانند تصریف فعل آمده است پس آنها باعتبار مذهب اول روابط غیر زمانی باشند چه در اینصورت بالاصل دال بر زمانی نیند مگر بتضمن معنی بود و باعتبار ثانی مثل دیگر افعال روابط زمانی هستند.

تصریف آن — من هستم تو هستی او هست ما هستیم شما هستید او شان هستند — من نیستم تو نیستی او نیست و غیره — مخفی نهاد که لفظ 'است' گاهی بمعنی 'هست' نیز میآید.

(4) — لفظ 'بود' ثابت میکند خبر را برای اسم خود در زمان ماضی — چون مصرع دل بر کس فدای روی تو 'بود' و اگر آنرا بعد از الحاق 'های' مخفی در آخر صیغه ماضی آرند باعث آن ماضی بعید شود و لفظ 'خواهد' را اگر بر ماضی آرند بمعاملت آن مستقبل شود و در دو الفاظ مذکور در صورت مزبور از فعل معاون محسوب شوند.

لفظ 'خواهد بود' ثابت میکند خبر را برای اسم خود در زمان مستقبل چون مصرع —

ز رفتن تو دلیم بپشوار 'خواهد بود' .

تصریف 'بود' و 'خواهد' بقدمائی — من بودم تو بودی او بود ما بودیم شما بودید او شان بودند — من خواهم تو خواهی او خواهم و غیره.

(5) — لفظ 'باید و بایست' چون بر صیغه ماضی مطلق داخل گردند آنرا بمعنی مصدر و حال با افادۀ معنی ضرورت و تاکید منقول نماید — چون مرا 'باید' رفت — بکرا 'بایست' کشت' و اگر بر مضارع آرند آنرا بمعنی حال اختصاص دهد با افادۀ مذکور — چون من 'باید' بروم و اگر بر مصدر آرند معنیش را مقرون معنی حال با افادۀ مزبور گردانند چون من زلالی —

سر بی عشق را 'باید' بریدن .
بدوش این بار را 'توان' کشیدن .

ماضي استمراري مثبت معجزول

من کشته ميشدم تو کشته ميشدي او کشته ميشد
ما کشته ميشديم شما کشته ميشديد او شان کشته ميشدن

ماضي قريب مثبت معجزول

من کشته شده ام تو کشته شده اي او کشته شده است
ما کشته شده ايم شما کشته شده ايد او شان کشته شده اند

ماضي بعيد مثبت معجزول

من کشته شده بودم تو کشته شده بودي او کشته شده بود
ما کشته شده بوديم شما کشته شده بوديد او شان کشته شده بودند

ماضي متشکي مثبت معجزول

من کشته شده باشم تو کشته شده باشي او کشته شده باش
ما کشته شده باشيم شما کشته شده باشيد او شان کشته شده باشند

مستقبل مثبت معجزول

من کشته خواهم شد تو کشته خواهي شد او کشته خواهد شد
ما کشته خواهيم شد شما کشته خواهيد شد او شان کشته خواهند شد

صيغهاي شرطيه

متضارع مثبت معجزول

اگر من کشته بشوم اگر تو کشته بشوي اگر او کشته بشود
اگر ما کشته بشويم اگر شما کشته بشويد اگر او شان کشته بشوند

حال مثبت معجزول

اگر من کشته ميشوم اگر تو کشته ميشوي اگر او کشته ميشود
اگر ما کشته ميشويم اگر شما کشته ميشويد اگر او شان کشته ميشوند

ماضي صلتقي مثبت معجزول

اگر من کشته شدم اگر تو کشته شدي اگر او کشته شد
اگر ما کشته شديم اگر شما کشته شديد اگر او شان کشته شدند

ماضي استمراري

ماضي استمراري مثبت معجزول

اگر من کشته ميشدم اگر تو کشته ميشدي اگر او کشته ميشد
اگر ما کشته ميشديم اگر شما کشته ميشديد اگر او شان کشته ميشدن

ماضي قريب مثبت معجزول

اگر من کشته شده ام اگر تو کشته شده اي اگر او کشته شده است
اگر ما کشته شده ايم اگر شما کشته شده ايد اگر او شان کشته شده اند

ماضي بعيد مثبت معجزول

اگر من کشته شده بودم اگر تو کشته شده بودي اگر او کشته شده بود
اگر ما کشته شده بوديم اگر شما کشته شده بوديد اگر او شان کشته شده بودند

صيغهاي امكاني—حال مثبت معجزول

من کشته ميتوانم بشوم تو کشته ميتواني بشوي
او کشته ميتواند بشود—ايضاً—من ميتوانم کشته بشوم
وغيره—بدانکه نوع ناني بهتر است—ايضاً—من بايد يا بايست
کشته بشوم تو بايد يا بايست کشته بشوي وغيره

ماضي صلتقي معجزول

من توانستم کشته شد تو توانستي کشته شد
او توانست کشته شد وغيره

ماضي استمراري معجزول

من ميتوانستم کشته بشوم تو ميتوانستي کشته بشوي
او ميتوانست کشته بشود وغيره

صيغهاي امر معجزول

(حاضر) کشته بشو کشته بشويد (غايب) گو که کشته بشوم
گو که کشته بشويم گو که کشته بشود گو که کشته بشوند

نهي معجزول

(حاضر) کشته مشو کشته مشويد (غايب) گو که
کشته نشوم گو که کشته نشويم گو که کشته نشود گو که کشته نشوند

صيغه مصدر—کشته شدن

اسم مفعول: کشته—کشته شده اسم حاليد: کشته شوان
ماضي معطوف: کشته شده (See Sec. 91 & 94)

[فعال]

باید دانست که از استقمام منقفي مفهوم مثبت و از مثبت مفهوم منقفي شود (S. Sect. 63, (3.))

(9) — 'که' و 'چه' و 'کدام' مفصلاً در سابق ذکر شده است (S. Sect. 60)

(134) — بدانکه بر فعل لازم که بر فاعل تمام نشده محتاج ذکر چیز دیگر باشد 'بفعل ناقص' موسوم گردد چون 'بود' و 'بود' و 'خواه بود' که بتفصیل ذکر شده است (S. Sect. 131) دیگر 'شد' و 'شود' و 'خواه شد' و 'گشت' و 'گردد' و 'خواهد گشت' که با وصف 'ناقص' بودن بمعنی تصدیق هستند و بدین اعتبار 'با فاعل تصدیق' نامیده شوند و تصدیق عبارت از گردانیدن چیز است از حقیقی تحتی — چون آن آب هوا 'شد' — یا از صفتی بصفتی چنانکه این پیر جوان 'گشت'

و گاهی هر یک از لفظ 'ساخت' و 'سازد' و 'کرد' و 'کند' و 'نمود' و 'نماید' نیز آفاده تصدیق دهد چون مصرع —

هوشیارانرا نگاه ناز تو دیوانه ساخت . . .

و جایی بعضی از افعال ناقص را نام هم آرند چنانکه لفظ بضمین معنی تمنا در این قول حافظ —

'بود' که لطف ازل زهنمون 'شود' حافظ . . .

و گرنه نا بابد شرمسار خود باشم . . .

(135) — مخفی نباید که مرجع ضمیر جمع غایب جائیکه مذکور نباشد آنجا مراد از آن یا کارگزاران قضا و قدر بوده چون من قدسی —

اینچانم محبت آنجا جزای عصیان . . .

آسایش دوئی بر ما حرام 'کردند' . . .

یا چه بر خلق چون من سعدی —

چنان زی که ذکرت نهمسین 'کنند' . . .

یا جماعت خاص چون مصرع —

وا در بغا جانیشین مصطفی را 'گشتم اند' . . .

و بعضی اوقات مرجع ضمیر واحد شایب نیز مذکور نباشد پس آنجا مراد از لفظ 'آن' ندیده شد که بطریق فاعل مقدار گذارند — چون — معلوم 'شد' — یعنی آن معلوم شد

فصیح پنجم در بیان ظرف و غیره

(136) — بدانکه 'ظرف' اسمی است که دلالت کند بر مکانی یا در مکانی و هر واحد از اینها بر او است که [مداخل

مداخل فیه چیزی باشد یا نه و آنرا در صورت اول 'ظرف زمان' و بصورت ثانی 'ظرف مکان' نامند و چیز مداخل را 'مظروف' گویند و هر یک از ظرف زمان و مکان یا محدود بود — چون 'روز' — شب — سال — ماه — باغ — خانه — شهر — کو — یا مبهم مانند 'آن' — دم — سال — هنگام — پس — پیش — چپ — راست — زیر — زبر — بیرون — درون — دور — نزدیک — و غیره

بدانکه بعضی جا لفظ 'پس' بمعنی زمان پسین و 'پیش' بمعنی زمان پیشین هم آمده است چون من سعدی —

برگ عیشی بگور خویش فرست . . .

کس نیارد 'ز پس' تو 'پیش' فرست . . .

و اقسام ظرف بموجب ذیل است —

(137) — 'ظرف زمان' — چون 'پس' و 'پیش' (بمعنی زمان پسین و پیشین) و 'بعد' — 'فردا' — 'دیروز' — 'زود' — همیشه — آنوقت — چه وقت — 'کمی' (برای استقمام زمان آید یا موصول افتد) و غیره

(138) — 'ظرف مکان' — چون 'کجا' و 'کو' (برای استقمام مکان و مثل موصول) و 'خانه' — 'باغ' — 'بالا' — از آنجا — اینجا — شهر — زیر — پائین' و غیره

(139) — 'ظرف مرکب' و آن ظرفیست که بت ترکیب از کلمات دیگر صورت گرفته فایده ظرف مکان دهد و کلمات مذکور از این قرارند — 'ستان' — 'زار' — 'بار' — 'سار' — 'دان' — 'خا' — 'لاخ'

(1) — بدانکه هرگاه لفظ 'ستان' با اسمی ملحق شود که حرف اخیرش غیر واو باشد و پای منقفي باشد در این صورت کسرۀ سین را بر آن حرف نقل نمایند — چون 'ترکستان' — 'رنگستان' — 'گنستان' و آن حرف اگر واو بود این کسرۀ را دور کنند — چون 'بوسستان' — 'هندوستان' و اگر پای منقفي باشد این کسرۀ را صلوات دارند — چون 'لارستان'

و بعضی جا لفظ 'گنستان' هم بنابر رعایت وزن در کسرۀ سین مستعمل است چون من کلیم —

بوی نظاره گلزار چشم حیران است . . .

نه رخنه ایست که دیوار 'گنستان' دارد . . .

نمونه آمده — چون 'سبزه زار' — 'گلزار' — 'رود بار' —

دند و نار — شب خسرو — نهکسار — رنگدان — مکان — نارنج

— آرمگاه — سبزه خ — رود خ — و غیره

حرف

و روا باشد که بنا بر ضرورت لفظ مذکور را حذف نمایند
— چون فقیهی گوید— تشبیه مشرکین را ترک 'باید' فرمود
و از آن بیزارى خون ظاهر نمود— یعنی ظاهر 'باید' نمود
(6) — لفظ 'شاید' بمقام احتمال و شبه استعمال یابد
چون من پیام مصرع —

میظهد دل 'شاید' آن بیرحم در یاد من است .
و اکثر دلائل کذب بر معنی لیاقت چون از سعدی —
هر چه دیر نیاید دل بستگی را 'نشاید' .

و گاهی بجای باید و تواند مستعمل شود چون 'نشاید' کرد
(7) — لفظ 'بود' دلائل کذب بر ثبوت خبر برای اسم خود
در حال یا برسبیل دوام و استوار چون مصرع —

ادب بهتر از گنج قارون 'بود' .
و لفظ 'شد' بمعنی رفت آید چون من زلالی —
دو سرگمان تا بهم دمساز گردید .
'شد' و گفت و شنیده و باز گردید .

و بدانکه 'شدن' علامت مجهول است و بمعناوت آن
مجهول بنا شود (See Sect. 82.)

(182) — بدانکه 'فعل منفی' آنرا گویند که مرکب شدن
فاعل بمفعول از آن ثابت نشود و صیغهای منفی حاصل شوند
از آوردن 'نون' نفی بر افعال بغیر فصل — چون من نکشتم
من نمیکشتم — من نباید نکشتم — من نکشتم — من نمیکشتم
من نکشتم ام — من نکشتم بودم — من نکشتم باشم
من نخواهم کشت و 'شرطی' اگر من نکشتم و عیب
بذاتیاس بقیه صیغها و 'امکانی' — من نمیتوانم بکشم
من نباید بکشم — من نبایدست بکشم — من نتوانستم کشت
من نمیتوانستم بکشم و 'مجهول' آنها چون من کشته نشدم
من کشته نشوم — من کشته نشوم — من کشته نمیشدم
من کشته نشده ام — و علی بذاتیاس بقیه صیغها

(183) — بدانکه 'استفهام' بمعنی پرسیدن و جوابا شدن
چیز است و صیغهای آن حاصل شوند از داخل بودن
الفاظی چند که هر یک مفصلاً در ذیل ذکر میشود

(1) — 'آیا' برای استفهام حال ذی دخل و غیر ذی عند
پرد و آید — چون 'آیا' زبده سوار است یا بیده من حافظ —

ای در نظر بوزن و سلطان و گدا هیچ .
'آیا' خبری است ز حال دل من هیچ .

باید

مخفی نماید که اکثر اوقات لفظ مذکور صحذوفی باشد
مگر از روش گفتار استفهام مفهوم شده — چون تو مهروی
یعنی 'آیا' تو مهروی

(2) — 'چرا' بمعنی برای چه بنا بر استفهام علت آید چون
من قتل — چرا امشب نمیآئی نمی آئی چو فردا هم .
و آن بعضی جا بمعنی زیرا هم آمده است چون حافظ —
رخ تو در دلم آمد مرا خواهم یافت .
'چرا' حال نکودر قفای فال نکوست .

(3) — 'چند' برای استفهام عدد و شمار آید — چون
از فن طب 'چند' کتاب خوانده آید — و جایی بنا بر استفهام
زمان بمعنی 'تاکی' چون من واقف —

'چند' بیکار نشینم بر تو . و خصت کریم مرا باید داد .
(4) — 'چون' برای استفهام کیفیت بمعنی 'چنان' و
چگونه 'آید چون من قتل —

با بخت نیره 'چون' بنماشای اوروم .
در شب کسی بسیر گلستان نیرود .

بعضی جا بمعنی چرا نیز و ارد است چون من انوری —

در خفیه گوهر عزم خروج است باغ را .
'چون' آنگه مرا همه پر تیغ و چو شمشیر است .

(5) — 'کجا' و این بیشتر برای استفهام مکان بمعنی
کدام جا، آید چون من نظیری —

'کجا' بودی که امشب سوختی آزرده جانی را .

و گاهی بنا بر استفهام زمانه بمعنی 'کی' وارد شود
چون من قتل —

ببری 'کجا' چو تو شوخی و دلبری دارد .

(6) — 'کو' که بنا بر استفهام مکان بمعنی 'کجاست' و 'کجا'
رفت، آید — چون مصرع — 'کو' فریدون و لشکر ضحک .
من حزین — یک صاف دل در انجمن روزگار 'کو' .

(7) — 'کی' برای استفهام زمان بمعنی 'کدام وقت'
آید چون 'کجا' بودی — 'کی' رفتی

(8) — 'نه' بهای بیان فتنه بمعنی 'لا' که متضمن استفهام
قراری بود چون من سعدی —

'نه' ما را در میان عهد و وفا بود .
جفا کردی و نه عهدی نمودی .

باید

موسومند حاصل شود و آن 'یا' و 'کاف' بجای یا میباشد
چون من واقف—

'یا' بمن ده دل فمین صوا .: یا شنو ناله حزین صوا .:

در نظر نیست صوا جز تو کسی در عالم .:

بر من ای شوخ ترا هم نظری هست 'که' نیست .:

(1) —بد آنکه 'استثنا' عبارت است از بیرون کردن چیزی از حکم سابقش که متعده با ذی اجزا باشد بواسطه یکی از حروف مخصوصه که بحروف 'استثنا' نامیده شوند و چیز بیرون کرده را 'مستثنی' و ما قبلش را 'مستثنی منه' گویند— چون مردم آمده 'مگر' زید

حروف استثنا چون 'مگر' و 'جز' و 'الا'

(153) —بد آنکه هر یک از لفظ 'اگر' و 'ار' که با خورش لفظ 'چه' متصل گردد دال بود بر مقوم بودن مضمون جمله مدخول خود از اینجهت آوردن لفظ 'لیکن' با مولفش بنا بر استقراک بر جواب آن واجب شود و بعضی اوقات بغیر لفظ 'چه' نیز بر اینقیاس پس درینصورت الفاظ اول را 'لازم' و ثانی را که در جواب آید 'ملزوم' خوانند چون—

'اگرچه' از تو بظا هر جدا شدم 'لیکن' .:

بدل نیم ز خیال تو لحظه مهجور .:

من امید— ما خود 'اگر' بخاک برابر شدیم 'لیکن' .:

چون آب سهز کرده ما در جهان پراست .:

'حروف لازم و ملزوم' چون "اگرچه" — لیکن یا مگر یا باز هم، — "اگر— هم یا لیکن،" — "با وجودیکه— مگر یا لیکن،" و غیره

(154) —بد آنکه 'حروف شرط' از این قرارند— 'اگر' — 'ار' — 'گر' — 'اگرچه' — 'هر وقت' — 'هرگاه' — 'چون' — 'چو' — 'که' — 'تا'

'استثنا' — 'اگر' شما بروید من میروم — من سعدی

قاصی 'ار' با ما نشیند بر فشانند دست را .:

مستحب 'گر' عی خوره معذور دارد مستورا .:

'اگرچه' شما زید را طلبیدید لکن او نیامد — 'هر وقت' زید بیاید صرا بطلبید —

سردگون گوده 'چو' میخا می بساغر میدهد .:

'چون' شود گرد نکشی محکوم دختر میدهد .:

24 [قصبه]

قصبه بنی از نابکاری چه کند 'که' توبه نکند— 'تا' رفیج
نبری گنج بر نداری

فصل هشتم در بیان حرف ندا و غیره

(155) —بد آنکه ندا آواز کردن و طلبیدن است و بر اسم ظاهر که توجه مسماش طلبیده شود بواسطه یکی از حروفائیکه مفید معنی طلب و موسوم بحروف ندایند آنرا 'مفادی' گویند و هر چه از ندا مقصود بود آنرا 'مقصود بالندا' نامند چون—

'ای' خدا قربان احسانت شوم .:

این چه احسان است قربانت شوم .:

من فردوسی—

'ایا' شاه محمود کشور کشای .:

ز من گرترسی بغرس از خدای .:

'خدا یا' تویی خالق الس و جان .:

بحکم تو شد ملک و دین تو مان .:

'حروف ندا' چون 'ای' و 'ایا' و 'الف' ندا

بد آنکه 'باء' در خدا یا بر مذهب آنانکه لفظ خدا را اسم غیر صفت مقرر دانند بای و قایم است که بنا بر دفع 'جتماع ساکنین با فتح' میان الفین زیاده نموده شد و بر مذهب کسانیکه آنرا صفت مرکب یعنی مخفف خود آبی بداند 'بای' اصلی است که در صورت الحاق الف برای اسکان تلفظ عود کرده مفتوح گشت

بد آنکه 'آوخ' و 'آه' و 'دره' و 'وای' و 'های' و 'زهار' و غیره در محل ناسف و اندوه مستعمل اند چون من حامی— 'آوخ' که زمانه دشمنم شد

اشتیاق و غیره

(156) —بد آنکه کلمه در لغت بمعنی سخن و در اصطلاح نحویان عبارتست از آن لفظ که موضوع بود برای معنی مقرر و آن بر سه نوعست 'جامد' یا 'مشفق' یا 'مرکب'

(157) —'جامد' اسمی است که به آن گرفته شده باشد از کلمه که کلمه از آن— چون 'مرد' — 'زن' — 'خوب' — 'بست' — 'روز' — 'شب' — 'پیش' — 'پس' — 'یک' — 'دو' و غیره

(158) —'مشفق' آنرا گویند که گرفته شده باشد از کلمه دیگر چون 'رفت' — 'برود' — 'برو' — 'رونده' — 'رفته' — 'روان' که کلمات مذکور همه از 'رفتن' که مصدر است مشتق اند — مرکب

(140) حرف 'طرح یا نسبت' و آن از آوردن لفظ 'آند' در آخر اسم حاصل شود—چون 'مردانده—شاهانه—دلیرانه—عاقله—جا پالانده—شتابانده—سالانده' و غیره
(141)—حرف 'انجباب یا تصدیق' که فرض از ایوان آنها تصدیق قول سابق است چون 'آری' من حافظ—

حسنت یا اتفاق ملاحظت جهان گرفت .
'آری' با اتفاق جهان میتوان گرفت .
'بلی' من شوکت—

پرشان روزگارم طره محبوب میداند .
'بلی' حال پریشانرا پریشان خوب میداند .

(142)—حرف نفی—چون 'بی' این گاهی بمعنی بغیر نیز آید چون من حافظ—

گل 'بی' رخ بار خوش نباشد .
'بی' باده بهار خوش نیاید .

و 'نا' و این بیشتر بر اسمای صفات آمده فایده نفی با معنی آنها دهد—چون 'نا آشنا—نا بینا—نا سفته و غیره و 'نه' بهای بیان فکرم که بر فعل آمده افاده نفی نماید چون نرفتم—نکشتم و غیره (See Sec. 132)

(143)—حرف تعلیل—چون 'برای'—'بهر' و 'پی' بمعنی برای چون من ققیل—

تا 'پی' می کشی آن سرو خرامان برخاست .
نالکة العطش از خای شهیدان برخاست .

و 'تا'—چون فلان زدم 'تا' فلان کار نکند—و 'چه' بمعنی زیوا و چرا—و 'را' بمعنی برای—و 'زیوا' و غیره

(144)—حرف استفهام، که معنی ظرفیت نیز دهد—چون 'کو—کجا—کی' (7) and (6), (5) (See Sec. 133, 5) و موصول نیز آید

تصریف

(145)—به آنکه بر ظرفی که بمعنی ظرفیت استعمال نیابد یعنی در ترکیب نحوی مبتدا یا فاعل یا مفعول واقع شود آنرا ظرف منصرف نامند چون مصرع—

تاریک شد ز رفتن تو 'روز' روشنم .

و بر ظرفی که بمعنی ظرفیت مستعمل گردد آنرا ظرف غیر منصرف گویند چون مصرع—

بار 'در خانه' و من گود جهان میگردم

['مخفی' نموند]

مخفی نماید که آن برای مقابله نیز منصرف شود—چون 'پیش—پیشتر—پیشترین' و 'پس—پستر—پسترین' و غیره

فصل ششم در بیان حرف و غیره

(146)—به آنکه حرف در اصطلاح کلام ایست که بذات خود بر معنی دلالت نکند یعنی بدون منضم شدن با اسم یا بفعل مفید معنی نبود خواه بصورت حروف تهجی منفرد باشد خواه مرکب از دو حرف یا زیاده از آن و حرف چرب بهوجب ذیل است—

(147)—باید دانست که در عربی 'حروف جار' آنرا گویند که اگر یکی از آنها بر هر اسمی که وارد شود آخر آنرا کسره دهد و در فارسی نیز ترجمه آنها را 'حرف جار' خوانند چراکه جار بمعنی کشنده است و حروف مذکور نیز معنی فعل یا شبه فعل را بطرف اسم میکشند و آنها از این قرارند 'برای—بهر—پی—جز—چون—چو—در—بر—از—تا—با' و 'را' بمعنی برای و 'بای' موحده—مخفی نماید که هر اسمی که بعد از حروف جار واقع شود آنرا مچرور خوانند

(148)—بعضی از حروف جار به و حرف نیز مرکب شوند چون از برای—از بهر—از پی—بجز'

(149)—به آنکه تصریف در حرف نباشد

فصل هفتم در بیان عطف و غیره

(150)—بدانکه عطف گردانیدن سخن است بسوی سخن و هر لفظ که بنحویط یکی از حروف مقررہ تابع لفظ پیشین و شریک نسبتش بود آنرا 'معطوف' و لفظ پیشین را 'معطوف علیه' نامند—چون زدم زید را 'و' خالد را

(151)—باید دانست که حروف عطف میان دو جمله یا دو اسم آیند و آنها را بیکدیگر وصل نمایند—چون زید امروز وارد شد 'و' بکر پس فردا خواهد آمد—زید 'و' خالد آمدند—و حروف عطف از این قرارند—'پس—پستر—پس—واو—و—کاف'—(See from Sec. 207 to 213)

(152)—مخفی نماید که تردید آنست که دلالت کند بر یکی از دو امر بطوریکه اگر یکی مسلم باشد دیگری رد کرده شود و آن بنحویط یکی از حروف مقررہ که 'بمعروف' تردید، [موسومند]

پنجم حالت ندا

(171) — بدانکه اسم منادی همیشه بر فعل مقدم آید و آن مثل اسمیست که در حالت فاعلی باشد — چون 'پسر' بیا اینجا — 'عبدالله' تو بیرویی

ششم مفعول معر

(172) — بدانکه مفعول معر عبارتست از اسمیکه صاحب و مشارک فاعل یا مفعول باشد و همیشه بعد از لفظ 'با' واقع شود و اگر شریک مفعول باشد پس ما بعد آن و اگر شریک فاعل است پس بعد از فاعل آید چون من با 'رفیقان' از شهر بیرون رفتم — زید امپ را با 'زین' خرید

هفتم مفعول به

(173) — بدانکه مفعول به بمفعول اشتها دارد و آن عبارت از اسمی است که فعل فاعل بر آن واقع شود و آن بعد از فاعل آید — چون 'زید' بکر، را کشت، و 'را' که علامت مفعول است همیشه در آخر آن آید مگر وقتی که مفعول از قسم انسان نباشد یا غیر ذیروح باشد لفظ 'را' نیارند — چون من 'خط' فرستادم — او 'امپ' خرید است

(174) — مخفی نهاند که مفعول به مختص است بفعل متعدی و در فعل مجهول قایم مقام فاعل محذوف شده بنایب فاعل، نامیده شود برخلاف مفاعیل باقیه که هر یک از آنها هم متعلق فعل لازم و هم متعلق فعل متعدی افتد و هرگز صلاحیت نیابت فاعل ندارد پس مفعول فعل متعدی معروف در مجهول آن نایب فاعل محذوف گردد چون 'خطی' فرستاده شد — 'امپی' خریده شده است — 'بکر' کشته شد

(175) — بدانکه از مشتقات فعل 'گفتن و ساختن' و 'گردانیدن' و مرادف آن هر یک دو مفعول طلبند که اول را مفعول به و ثانی را 'مقوله' خوانند و مراد از لفظ مقوله آنستکه سخن را با تمام رساند چون مصرع —

گفتش در چشم بنشین، گفت 'منشینش' رقیب .

ترکیب 'گفتم' فعل با فاعل و ضمیر 'شین' مفعول به و 'در چشم بنشین' مقوله 'گفتم' است و علی هذا القیاس 'منشین' نیز مقوله 'گفت' است

[مخفی

مخفی نهاند که اسم مفرد نیز در مقوله آید چون من زید را 'پادشاه' خواندم — من او را 'ثنا' گفتم

(176) — بدانکه هر فعلی که در جمله باشد و اگر مصدر بیان فعل را در آخر 'یا' زیاده نموده بعد از آن فعل آید افادۀ تاکید نماید و آنرا 'مفعول مطلق' گویند — چون من زید را زدم 'زدنی' — زید کتکی خورد 'خوردنی' بعضی اوقات بغیر 'یا' افادۀ مشابهت نیز نماید — چون من امروز بر کرسی نشستم 'نشستن' امیری

هشتم مفعول فیه

(177) — بدانکه مفعول فیه عبارت از آنطرف مکان و زمان است که واقع گردد در آن فعلی و مفعول فیه بعد از لفظ 'در' و 'بر' و 'بلی' موجهه، بمعنی 'در' آید — چون زید در 'خانه' رفت او بر 'تخت' نشست — خالد 'ببازار' رفت است و اکثر اوقات بخصوص وقتی که مفعول فیه از قسم ظرف زمان باشد از الفاظ مذکور نیارند — چون 'زید' 'در شب' رفت، یعنی در شب گذشته

(178) — بدانکه جمیع مفاعیل بعد از فاعل آیند و اگر در آنجا مفعول به نیز باشد پس آن مقدم بر همه آید — چون زید 'پسر' خود را برای ادب زد و اکثر اوقات مفعول فیه را که از قسم ظرف زمان باشد میان فاعل و مفعول به گذارند — چون خالد 'امروز' پسر خود را با نوادش برای تعلیم خط نزد یک من آورد

بدل و مبدل منه

(179) — بدانکه چون دو لفظ در یک جمله بهم آیند و لفظ ثانی در انتساب چیزی تابع اول بوده اگر خود مقصود اصلی در آن انتساب باشد و ذکر اول فقط بنا بر تمهید ذکر ثانی بود در اینصورت لفظ ثانی را 'بدل' و اول را 'مبدل منه' گویند — چون شاپزاده 'احمد' با قشون خود متوجه دارالبرز رشت گردید — پدر زید 'خالد' آمده است — و در ترکیب بدل و مبدل منه حکم یک کلمه دارد و آخر مبدل منه موقوف باشد

مخفی نهاند که اگر ذکر ثانی محض برای افادۀ تفسیر و بیان بود بر این تقدیر لفظ ثانی را 'عطف بیان' و اول را 'مبدل' نامند بهر حال لفظ ثانی از اول مشهور تر باید — چون امام من علی 'اسدالله' است — و همچنین است حال جزو ثانی بعضی اعلام مرکبه — چون خواجه 'عزیز' میرزا 'رشید' — 'سید' 'علی' و غیره

[فصل

(159) — 'مركب'، آنست كه دو كلمه را با هم تركيب داده يك كلمه مركب نامند. چون 'پایمال' — وفادار — جاندار آب آشناک، بمعنی شراب 'گوشمال'، و غیره
بدانکه مرکب بر سه نوعست 'اسم مرکب و صفت مرکب و فعل مرکب'

(1) — 'اسم مرکب'، آنستکه به واسطه ترکیب یافته باشد چون 'سر پنجه' — صاحب خانه، و غیره

چنین ترکیب را 'فک' اضافت، خوانند. (S. Sect. 170.)
(2) — 'صفت مرکب'، آنستکه صفت از اسم ترکیب یافته باشد چون 'خشک رود' — نیک قام — سیاه دانه، و غیره
این گونه مرکب را در فارسی 'صفت منقلب' گویند (S. Sect. 181.)

(3) — 'فعل مرکب'، آنستکه فعل با اسم جامد یا اسم مفعول و غیره ترکیب یافته باشد چون 'نگهداشتن' — مغلوب شدن — بالا بردن، و غیره

باب سیم در بیان نکر و غیره

(160) — بدانکه 'نحو' در لغت قصد کردنست و در اصطلاح علم قواعدیکه دانسته شود بدانها احوال کلمات از روی انفراد و ترکیب اینها و غایتش نگهداشتن گفتار است از بیرواهی و آن منقسم بر چند فصل است

فصل اول در بیان اسم و غیره

(161) — بدانکه اجزای اصلی جمله را که فیما بین بر آنها موقوف باشد 'ارکان جمله و عیده' نامند و اجزای زواید آنرا که در قیامش دخلی ندارند 'متعلقات و فضل' خوانند. (S. Sect. 224.) و اسم وقتی در ارکان و گاهی در متعلقات آید

اول حالت فاعلی

(162) — مخفی نهاد که بر اسمیکه مبتدا افتد آن در حالت فاعلی میباشد. چون 'زید' میبرد — 'نکر' وقت

(163) — بدانکه اسمی که در حالت فاعلی باشد مقدم بر فعل آید چنانچه از اسمیله صدر واضح شد

(164) — باید دانست که اگر بعد از مبتدا اسم دیگر بطریق خبر آید و تابع اول بوده افتاد بیان نماید پس آنرا 'عطف بیان' گویند. (S. Sect 179.) — چون رس 'بان شاه' شد — بکر 'میر' خوانده شد

[بدنم]

(165) — بدانکه 'فاعل مطلق' آنستکه ماقبل اسم حالیه یا اسم مفعول یا مصدر آید و بعضی اوقات مابعد مصدر بطریق مضاف الیه باشد و متعلق بفعل دیگر هم نباشد چون — از موافق بودن 'باد' مایلنگر برداشتم — دیروز بسبب بودن 'طوفان' 'معلم' 'لوزان' و 'ملاخان' بهر جانب روان و چنان حالتهی دست داد که نمیتوان نوشت

دوم حالت جری

(166) — بدانکه صیغور بعد از حرف جار بلا فاصله آید و همیشه متعلق بفعل یا شبه فعل باشد. چون 'زید' تا 'چین' رفت — بکرو نویسنده است 'بقلم' و اگر در آنجا فعل یا شبه فعل نباشد پس از مصدر برگیرند. چون 'بنام' جهاندار جان آفرین اینجا 'ابتدا میکنم' مقدر است و جار و صیغور متعلق آنست

سوم مفعول لمر

(167) — بدانکه مفعول لمر عبارت از آن اسم است که وجود آن سبب صدور و قیام آن فعل بود و آن همیشه بعد از 'بای' موحده 'بمعنی' 'برای' یا 'برای' آید و اگر از اینها نیارند پس بعد از لفظی که مرادف آن باشد بیارند چون 'زید' پسر خود را برای 'ادب' زد — این بیمار 'بنا بر' ناتوانی برخاستن نمیتواند

بدانکه مفعول لمر را 'مفعول ثانی' نیز گویند

چهارم حالت اضافت

(168) — بدانکه آخر مضاف مکسور باشد و اگر مضاف متعدد باشد کسره بر مضاف آخر آید و مضاف الیه که در حالت اضافت است همیشه بعد از مضاف آید. — چون اسپ 'زید' خوب میدود

(169) — باید دانست که بعضی اوقات مضاف الیه مقدم بر مضاف آید در اینصورت کسره مضاف را حذف نمایند و این اسلوب را 'اضافت مخلوبی' نامند. — چون 'اورنگ زیب' — نیک مرد — یعنی 'زیب اورنگ و مرد نیک'

(170) — مخفی نهاد که از چند الفاظ معینر بنا بر ضرورت شعری یا کثرت استعمال که مضاف بر مضاف الیه هم چنان مقدم باشد و کسره مضاف را از آخر آن ساقط نمایند و اینعمل را 'فک' اضافت' خوانند. — چون 'صاحب دل' — سر پنجه — صاحب خاله

[پنجم]

فصل چهارم در بیان فعل و شمیره

(188) — به آنکه فعل تابع قائل باشد و اگر در آنجا مفعول نباشد بعد از فاعل آید و الا بعد از مفعول چون زید 'رفت' — بکر زید را 'گشت'

(189) — مخفی نماید که اگر بجای فاعل دو اسم یا زیاده واقع شوند پس 'فعل' را در صیغه جمع آرند — چون زید و بکر 'آمدند' — بکر و خالد و زید دیروز 'رسیدند' (190) — بدانکه هیچ فعلی بیوجود فاعل نمیشود خواه آن ظاهر باشد خواه متقدر خواه مجهول مگر اسم مفعول باوجودیکه آنها مشتق از فعل است لیکن همیشه دلالت کند بر چیزی که فعل واقع گردد بر آن — چون من زید را 'گشتم' دیدم

(191) — بایه دانست که میان دو اسم اگر حرف نرودید واقع شود پس فعل همیشه در واحد آید — چون زید یا بکر 'آمد' — اسپ یا خر 'دوید'

(192) — بدانکه اگر از اسم جمع که اطلاق آن هم بر واحد و هم بر جمع میشود بجای فاعل آید پس فعل را اگر در واحد آورده افاده جمع دهد — چون 'قشون' امروز مشق خوبی کرد — یعنی تمام مردمان قشون — و اگر جمع آورده افاده بر واحد از آن نماید — چون 'قشون' دیروز مشق خوبی کردند — یعنی هر واحد از سربازهای قشون

صیغهای شرطیه

(193) — بدانکه صیغهای شرطیه در جمله های شرطیه استعمال کنند و جمله شرطیه را دو جمله بود که اول را که در آن حرف شرط باشد 'شرط' و ثانی را 'جزا' گویند و اگر در جمله اول فعل حال باشد در جزای نیز حال یا مستقبل و اگر ماضی باشد ماضی و اگر مضارع باشد مضارع یا حال و 'اگر' مستقبل است مستقبل آرند — چون اگر تو میروی من هم میروم یا خواهی رفت' — اگر زید 'رفت' خالد هم 'رفت' — اگر تو 'رفته بودی' من هم 'رفته بودم' — 'اگر' تو 'میرفتی' زید هم 'میرفت' — اگر زید 'برود' خالد هم 'برود' یا میروند' — اگر بکر 'خواهد رفت' من هم 'خواهم رفت'

صیغهای مصدر

(194) — بدانکه مصدر بر دو قسم است اصلی و جعلی اصلی آنست که بحسب اصل مفرد باشد چون 'آمدن' — 'رفتن' و غیره و جعلی آنکه ساخته شده باشد بالحق

25] 'یا'

'یا' و 'دال' مفعول و 'نون' ساکن به مصدر عربی چون 'شیدن' و 'فهمیدن' یا با اسم جامد فارسی مانند 'خوابیدن' یا با مفعول معروف از مصدر اصلی مثل 'گامیدن' یا بترکیب و لفظ که اول اسم جامد یا اسم مفعول بود و ثانی مصدر اصلی — چون 'نگهداشتن' — 'گشتم' و 'رفت' و پرواچه از مصدر اصلی و جعلی هم بر دو نوع است 'لازم' و 'متعدی'

(195) — مصدر لازم، آنستکه معنیش بر فاعل تمام شود چون 'ترسیدن' — 'خفتن' — 'فهمیدن' — 'رسیدن' و غیره (196) — مصدر متعدی، آنستکه در تمامیت معنیش احتیاج مفعول افاده مثل 'زدن' و 'گشتن' و غیره و این نوع مصدر نیز بر دو نبط است معروف و مجهول — معروف آنستکه اگرش مضاف کننده مضاف گردد بسوی فاعل چون من سکه 'رم' از 'زدن زید' عموداً — و مجهول آنکه اگر مضافش نیاید مضاف شود بطری مفعول — چنانکه من بخیر بودم از 'گشتم' بکر' — برخلاف مصدر لازم که آن همیشه معروف باشد و بسبب فقدان مفعول مجهول نیاید

(197) — بدانکه مصدر اکثر در جمله مبتدا نیز افاده — چون 'خندیدن' به است — 'پرسیدن' خوبست و غیره

صفت مشبه

(198) — بدانکه صفت مشبه هم بمعنی اسم فاعل و هم بمعنی اسم مفعول آید پس بمعنی اسم فاعل — چون 'جویان' میباشد — 'پویان' است — بمعنی اسم مفعول چون —

بهر جوان رخس را در عرصه چون 'تازان' کند .
ماشق بیدل بجای گوی جان 'باران' کند .

اسم مفعول و شمیره

(199) — بدانکه اسم مفعول و اسم فاعل و اسم حالیه اکثر اوقات صفت واقع میشوند — چون دیروز زید خوب 'گشت' در دست داشت — بکر مرد 'نویسنده' است — خالد 'گریان' است — و اسم حالیه حالت فاعل فعل و مفعولش را نیز بیان نماید

فصل پنجم در بیان ظرف

(200) — بدانکه ظرف بعد از مفعول آید یعنی بعد از اسمیکه مدخول آن باشد — چون زید 'در خانه' رفت — خالد 'سویخت' نشست — بکر 'دیر' رسید و غیره

[مخفی]

فصل دوم در بیان صفت و شیوه

(180) — بدانکه صفت بعد از موصوف آید و آخر موصوف را کسره دهند و آنرا 'اضافت موصوفی' گویند و صفت همیشه تکرار بود بر خلاف موصوف که گاهی تکرار باشد و گاهی معرفه پس جائی که موصوف تکرار بود صفت فایده تشخیص آن دهد — چون 'اسپ'، 'دوده' — 'پیل'، 'سرد' و در صورتیکه موصوف معرفه باشد صفت افادۀ توضیح آن بخشد — چون 'رستم'، 'جنگجو' — 'بهرام'، 'تند خو'.

(181) — مخفی نماند که صفت بعد از موصوف بغیر فصل آید مگر بعضی جا که میان آنها فصل واقع شود چون من سعدی —

یکی تیغ زد 'تیز' برگردنش

یعنی 'تیغ تیز' و بعضی اوقات بوجه استعمال صاحب زبان صفت بر موصوف مقدم آید و آنرا 'صفت مقلوب' گویند — چون 'خشک'، 'رود' — 'نیک'، 'سرد' — 'تلخ'، 'آب' و غیره

(182) — بدانکه صفت را گاهی بطریق اسم استعمال نمایند در حالتیکه موصوف محذوف باشد چون من سعدی —

'نیک و بد' چون همی بیاید سود .:

خنک آنکس که کوئی نیکی برد .:

پرتو 'نیکان' نگیرد هر که بنیادش به است .:

تربیت نابل را چون گودگان برگزیده است .:

پس نوح با 'بدان' بنشست .: خاندان نبوتش گم شد .:

(183) — بدانکه گاهی جمله صفت افکند یعنی آنچه جمله خبریه که مصدر بکافی بیان و مشتمل ضمیری باشد که راجع بطرف موصوف بود چون من آصفی —

دل که 'طوعار' بالا بود من محزون ترا .:

بارة کرده ندانسته بقان مضمون ترا .:

باید دانستکه هر جا که حرف آخر موصوف 'الف' یا 'واو' مدّۀ بود در آخرش 'یای' مکسور زیاده نمایند — چون 'بالای بلند' — 'خوی دلپسند' و اگر 'هاء' باشد بعد از آن هزه مکسور زیاده کند — چون 'سینه بی کینه'

علامت معرفه و تکرار

(184) — به آنکه 'آن' علامت معرفه است و همیشه مقدم بر اسم آید و استعمال آن بر اسم جمع و واحد بود و چون من 'آن' اسپ را خریدم — من 'آن' اسپها را دادم که میگفتید — یعنی اسپ و 'سپهائیکه مخاطب آنها را میداد'

تیا .

'یا' علامت تکرار میباشد و همیشه در آخر اسم آید مگر بر اسم جمع مستعمل نیست چون من 'اسپی' را خریدم یعنی اسپ غیر معین که مخاطب آنرا شناسد

فصل سوم در بیان ضمائر و غیره

(185) — به آنکه اکثر بجای 'من' که ضمیر واحد متکلم است بجای 'تو' که ضمیر واحد حاضر است بنا بخاطر تعظیم و تکریم لفظ 'جناب' و 'شما' که ضمیر جمع حاضر است — و 'حضرت' و 'صاحب' استعمال کنند و لفظ 'تو' بیشتر در نظم مستعمل است (186) — باید دانست که لفظ 'آن' که موصول است گاهی بعد از حرف نهاد حذف شود چون —

ایک در ذات خویش منفردی .: بهفت کمال متحدی .: و بعضی اوقات حذف نکنند چون —

ای 'آنکه' بملک خویش پاینده توئی .:

در ظلمت شب صبح نماینده توئی .:

(187) — به آنکه اکثر اوقات در صله ضمیر فاعل و مفعول و مضاف الیه و مبتدا واقع شود پس بغیر ضمیر فاعل بقیۀ ضمائر را بعضی اوقات حذف نموده موصول را بجای آنها شمارند و اگر با ضمیر مفعول لفظ 'را' باشد آنرا نیز با موصول ضم کنند 'امثله' —

ضمیر فاعل که حذف نمایند — چون آمد آنکه 'او' دوست منست 'ضمیر مفعول' که حذف کنند چون —

'آزرا' که فلک بمسند عشق نشاند .:

خاک در دوست را ببالین میخواند .:

(اینجا 'آنکه' اورا بود)

ضمیر مضاف الیه محذوف چون —

'کدیورا' که گردن کشی در سواست .:

نواضع ازو یافتن خوشتر است .:

(اینجا چنین بود — کسی که گردن کشی در سواست — پس لفظ 'او' حذف نموده ما بعد 'کسی' لفظ 'را' بدل اضافه زیاده کردند این 'را' علامت مفعول نیست)

ضمیر مبتدای محذوف چون — 'آنکه' ستمگار است بد روزگار است

(اینجا چنین بود 'آنکه' او)

فصل

متفرقات

(216) — بدانکه 'حذف' عبارتست از دور کردن حرفی از کلمه خواه مفرد باشد خواه مرکب و لفظ دور کرده را محذوف گویند و مراد از محذوف آنستکه لفظی را بجهت اختصار و مزیت فصاحت یا بنا بر ضرورت شعر از ظاهر عبارت حذف کرده باشند برخلاف 'مفهر' که این بحسب محاوره در کلام عام و خاص بی اراده ایشان محذوف و مستتر بود پس اطلاق محذوف بر هر مقدر درست باشد نه بعکس و مثال آن چون من ظهوری — نشر نزدیکی تدبیرش بصواب (مانند) نزدیکی نور بافتاب، دوری رایش از خطا (مانند) دوری مغرب از خفا — مخفی نمائند که هر دو لفظ مانده که در قرصین نوشته شده محذوف اند و خواندن آنها نیز لازم نه

(217) — بدانکه 'مبالغه' آنستکه مدح یا ذم شخص بطوری بیان شود که مستبعد یا محال باشد پس اگر بعقل و عادت ممکن باشد مبالغه تالیف گویند و اگر بعقل ممکن و عادت ناممکن باشد مبالغه اغراق خوانند چون من عرفی —

مارا بکام خویش بدید و دلش بسوخت .
دشمن که بچنگاه مبادا بکام ما .

و اگر بعقل و عادت پرد و محال باشد آنرا مبالغه غلو نامند چون من فردوسی —

ز سم ستوران در آن پهن دشت .
زمین شده شش و آسمان گشت هشت .

ایضاً

فروشد بهایی و بر شد بهاء . بن نیرزه و قبه بارگاه .
(218) — بدانکه 'استعاره' عبارت از آنستکه لفظی را از معنی حقیقی آن نقل کرده بر چیزی دیگر بوسیله عاریت استعمال نمایند بجهت مشابهت چنانچه 'نرگس' و 'آهو' بجای چشم و علی هذا لقیاس چون —

چشم دولت ز سواد قلعت گشته منیر .
باغ دانش ز سحاب کرمت گشته نظیر .

و بعضی را اعتقاد این است که استعاره قسمی از مجاز است و 'مجاز' آنرا گویند که لفظی را در غیر معنی اصلی او بیک گونه علاقه و مناسبتی استعمال کنند — بدانکه چون موجب تطویل میشد بهمین اکتفا شد

[بدانکه]

(219) — بدانکه 'تشبیه' مانند کردن چیزیست بچیزی و آنرا چهار چیز لازم است اول چیزیکه مانند کرده شود و آنرا 'مشبه' گویند — دوم چیزیکه با و مشابهت نمایند و آنرا 'مشبه به' خوانند — سوم لفظی که دلالت بر تشبیه کند و آنرا 'آدات تشبیه' نامند — چهارم 'وجه تشبیه' یعنی صفتی که مشترکست میان مشبه و مشبه به چنانچه مصرع —
چهره یار چون نور روشن .

مخفی نمائند که 'چهره یار' مشبه و 'نور' مشبه به و 'چون' آدات تشبیه و 'روشن' وجه تشبیه است 'حروف تشبیه' — چون 'مثل' — مثال — چو — چون — همچو — وار — سان — جفت، و غیره

ترکیب

(220) — بدانکه ترکیب بمعنی مرکب کردن است و در اصطلاح هر یک از الفاظ جمله را بقاعده صرف و نحو بیان کردن و نسبت دادن است

(221) — قانون ترکیب

اول اسم — پس بگو که آن از عام است یا خاص یا از قسم دیگر و از چه جنس و جمع یا واحد و در کدام حالت میباشد پس

اگر در 'حالت فاعلی' باشد بگو که مبتدا یا فاعل کدام فعل است و

اگر در 'حالت مفعولی' باشد بگو که از کدام قسم است و اگر مفعول به باشد پس متعلق کدام فعل متعدی است و اگر در 'حالت جری' یعنی مجرور باشد بگو که حرف جار آن کدام و جار و مجرور در حکم یک کلمه است پس متعلق کدام فعل باشد فعل میباشد و

اگر در 'حالت اضافت' یعنی مضاف الیه باشد بگو که مضافی آن کدام و مضاف و مضاف الیه در حکم یک کلمه است پس در چه حالت میباشد و

اگر در 'حالت ندا' یعنی منادی باشد بگو که حرف ندای آن کدام و محذوف است یا ظاهر و ندا و منادی در حکم یک کلمه است و

اگر 'بدل' باشد بگو که مبدل منه کدام و بدل و مبدل منه در حکم یک کلمه است پس در چه حالت میباشد

دوم ضمیر — پس بگو که از کدام قسم و متکلم است یا حاضر یا غایب و اگر موصول باشد پس علت آن کدام و [موصول]

(201) — مخفی نماید که بعضی اوقات ظرف زمانرا مقدم بر مظهر و نیز آرند — چون 'دیشب' زید نیامد

فصل ششم در بیان حرف

(202) — بدانکه حروف جار همیشه مقدم بر مچرور آیند چون زید از بند 'تا' چین رفت — بکر اسپ را 'بر' زید پیشکش نمود

(203) — مخفی نماید که بر اسمیکه بعد از 'بای' موحده، بمعنی برای و حرف 'برای' واقع شود آنرا مفعول امر گویند نه مچرور — چون زید خالد را برای 'ادب' زد — من اسپ 'بزیه' فرستادم — و 'پی و بهر' بمعنی 'برای' نیز مانند 'برای'

(204) — بدانکه بر اسمیکه بعد از حرف 'با' آید آنرا نیز مچرور نخوانند بلکه مفعول معه گویند — چون من اسپ را با 'زین' خریدم

(205) — باید دانست که بر اسمیکه ماقبل حرف 'را' آید آنرا مفعول به گویند و 'را' علامت آنست و بعضی اوقات حرف مذکور بمعنی 'برای' نیز آید — چون خدا 'را' بر من بیدل به بخشای — یعنی برای خدا — اینجا از حروف جار محسوب شود

(206) — بدانکه حرف 'در' و 'بر' و 'بای' موحده بمعنی در بر بر اسمیکه داخل شوند آنرا مفعول فیه گویند نه مچرور

فصل هفتم در بیان شرط

(207) — بدانکه حروف عطف میان دو کلمه یا دو جمله آید و آنها را بیکدیگر وصل کند — چون زید 'و' بکر دیروز آمدند 'و' زید امروز بچین میروند 'و' بکر میخواهد سیاحت کند نماید — و احوال هر یک بموجب ذیل است

(208) — 'بس' این حرف میان دو اسم واقع شود و افادۀ جمعیت با ترتیب و بی مهلت دهد یعنی دل باشد بر اینکه اسم ثانی به لحاظ ترتیب بغیر مهلت شریک نسبت اسم اول است — چون "آمد زید 'بس' مهر و" — "خالد کشت زید را 'بس' بکر را"

و گاهی بر سر جزای شرط نیز آید چون من سعدی —

گر سنگ هم لعل بدخشان بودی . .

'بس' قیمت لعل و سنگ یکسان بودی . .

(209) — 'بستر و سپس' که هر واحد از این دو لفظ میان

بستر و سپس

اسمین در آمده افادۀ جمعیت با ترتیب و با مهلت دهد چون رفت مهر و 'بستر و سپس' زید

(210) — 'واو' و این برخلاف هر حرف مرقومه هم در میان اسمین و هم میان فعلین و چهلین واقع گشته افادۀ جمع مطلق دهد یعنی دلالت بر جمعیتی که ترتیب و مهلت در آن ملحوظ نباشد — چون "زید 'و' بکر آمدند" — "من خط نوشتم 'و' فرستادم"

(211) — مخفی نماید که اگر خواننده اسم ظاهر را بر ضمیر متصل معطوف گردانند باید که یک ضمیر متصل از جنس ضمیر موصوف بر سبیل تاکید با حرفش در آورند چون 'آمد من و زید' — 'رفتی تو و بکر' — 'زدم او را و بکر را'

(212) — بدانکه هر اسم ظاهر یا مضمهر که مع خول یا ملحق باشد بحرفی بر معطوفش نیز ادخال و الحاق آن مستحسن بود — چون 'گفتم زید و بکر' — 'زدم خالد را و زید را' — یعنی گفتم زید و گفتم بکر

(213) — 'کای' که بمعنی وار عطف میان دو جمله آید چون من سعدی —

بدستم زینفاده مال پدر . .

'که' بعد از من افتد بدست پسر . .

ایشاً

ای بسا اسپ تیز رو که بنانده . .

'که' خر لنگ جان بمنزل برد . .

فصل هشتم در بیان حرف ندا و غیره

(214) — بدانکه لفظ 'ای' همیشه مقدم بر اسم منادی آید چون —

'ای' خدا قربان احسانت شوم . .

این چه احسانست قربانت شوم . .

مخفی نماید که اکثر در گفتگوی روز مره لفظ مذکور را بنا بر اختصار حذف نمایند مگر منادی بروش گفتار مفهوم شود چون 'زید' ترا گفتم که برو در بازار و فلان چیز بپار یعنی ای زید

(215) — بدانکه 'ایا' نیز بر قیاس مزبور مقدم بر اسم آید و بیشتر این لفظ در نظم استعمال شده چون —

'ایا' شاه محمود کشور کشای . .

زکس گر نرسی بترس از خدای . .

و لکن 'الف ندا' برخلافی در لفظ مذکور همیشه در آخر اسم آمده افادۀ ندا نماید — چون 'شاه' یعنی ای شاه [متفرقات

یا خبر، — بدانکه اجزای اصلی جمله را که قیامش بر آنها موقوف باشد 'ارگان' نامند و اجزای زواید آنرا که در قیامش دخلی ندارند 'فضله' خوانند

'ارگان' — مبتدا و خبر

'فضله' — مفعول و مرکب اضافی و مقوله و غیره

(225) — 'مبتدا' آنست که پیش از آن در ابتدای جمله و ماقبل خبر خود آید و مبتدا 'اسم و ضمیر' و اکثر صفت بطریق اسم و مصدر نیز واقع شود — چون 'زید' میبود — 'نو' رفته بودی — 'نیکان' پیوسته در طاعت مشغول اند — 'پرگفتن' خوب نیست

(226) — 'خبر' آنست که چیز را برای مبتدای خود بیان و ثابت کند — چون 'زید' رفت' — خالد 'گریان' است — زید 'پادشاه' شد

(227) — 'مفعول' آنست که فعل متعدی بر آن واقع شود و فعل متعدی 'دو مفعول' نیز طلب نماید که اول را 'مفعول' و دوم را 'مفعول ثانی' گویند — چون من 'صد روپی' 'اورا' فرستادم

(228) — 'مرکب اضافی' آنست که اسم از صفت یا مضاف الیه و غیره ترکیب یافته باشد خواه آن اسم مبتدا باشد خواه مفعول — چون 'فیل سفید' بهتر از سیاه است — زید 'فیل سفید' را 'گشت' — 'اسپ زید' خوب است

(229) — بدانکه جمله با اعتبار اصل بر چهار قسم است — اسمیه و فعلیه — و ظرفیه — و شرطیه

(230) — اول جمله اسمیه و این مرکب شود از دو اسم که یکی مسند الیه و دیگر بواسطه رابطه مسند افتد و اسم مسند الیه 'مبتدا' و مسند 'خبر' موسوم گردد و سزاوار مبتدا و خبر آنستکه مبتدا اسم غیر صفت و خبر اسم صفت یا بقاویل اسم صفت باشد و نیز سزاوار مبتدا و خبر آنست که خبر نكرة و مبتدا معروفه بود چون 'زید گریان است' (ترکیب آن 'زید' مبتدا و 'گریان' خبر و 'است' رابطه جمله اسمیه) یا نكرة مخصوصه و تخصیص خواه باضافت باشد — چون آب گرم است — خواه بصفت چون مصرع —

'دیدم' پیشتر پسندیده نیست .

و مبتدا جای اسم صفت و جایی نكرة هم وارد است اول چون من سعدی — 'رونده' بی معرفت مرغ بی پرواست' [و ثانی

— و ثانی چون من واعظ کاشفی — خاموشی بهتر از سخن بد است، و هر جمله که ترکیب یا بد از معرفه و نكرة مخصوصه پس معرفه را مبتدا سازند — چون 'جمله روز نیک است' و من صایب —

روی تو برق خرمین آسایش دل است .

زلف تو قازیانة دلها می غافل است .

اینجا 'برق' بمعنی موزنده و 'قازیانة' بمعنی تنبیه کننده است و هر جمله که از دو اسم مساوی در تعریف یا در تخصیص مرکب شود بهر صورت اسمیه مناسب خبر است آنرا خبر و دیگر را مبتدا گردانند — چون 'زال پدر رستم است' — و نیز سزاوار مبتدا و خبر آنست که مبتدا مقدم و خبر موخر بود مگر گاهی بضرورت وزن خبر را بر مبتدا مقدم سازند چون مصرع —

از خیال زلف مشکینت 'پروشانیم' ما .

و هم بنا بر اختصار یا بر رعایت وزن بر قرینة سوق کلام گاهی مبتدا را حذف نمایند چون من سعدی — دو چیز مجال عقل است خوردن پیش از مقسوم و خوردن پیش از وقت معلوم، یعنی 'یکی' از آن دو چیز خوردنست پیش از مقسوم و 'دیگر' خوردنست پیش از وقت معلوم — و گاهی خبر را یا رابطه حذف کنند چون من سعدی — 'سنت خدا بر او عزوجل' — یعنی سنت سزاوار است برای خدای غالب و بزرگ — و بعضی جا خبر مقدر و متعلقش قائم مقام آن باشد چون من سعدی — 'نرانگری به هنراست و بزرگی بعقل است' یعنی توانگری ثابت به هنر و بزرگی ثابت بعقل — و بطریق عطف جای مبتدا متعدد آمده است و خبر واحد چون من سعدی — 'در پیش و غنی بنده این خاک درند' و جای خبر متعدد و مبتدا واحد چون مصرع —

ما هم بچهاره و سرگشته ایم .

و گاهی برای تاکید خبر را مکرر آرند چون من مولوی —

آنکه شیران را کند روبه مزاج .

احتیاج است احتیاج است احتیاج .

(231) — دوم 'فعلیه' و این ترکیب یا بد از فعل و اسمیه مسند الیه بود و این اسم در صورت معروفی بودن فعل مسند بفاعل و در صورت مجهولی بودنش بنایب فاعل موسوم گردد و چون اسم ظاهر با ضمیر منفصل فاعل یا نایب فاعل افتد اولی واضح آنست که بر فعلش مقدم گردانند

که، — کاف بیان

دزدی، — اسم نکره یا عام صیغه واحد مذکر غایب فاعل
گفت، یا یای تکبیر

گدائی، — اسم عام یا نکره صیغه واحد مذکر غایب
مفعول به متعلق فعل گفت، یا یای تکبیر
را، — علامت مفعول به

گفت، — فعل متعدی صیغه واحد غایب ماضی مطلق
مثبت معروف فاعل آن دزد
شرم نداری، — مقوله گفت،

شرم، — اسم صفت غیر ذیروح واحد غایب مفعول به متعلق
فعل نداری، و را، علامت آن محذوف

نداری، — فعل متعدی صیغه واحد حاضر مضارع منفی
معروف فاعل آن لفظ تو، که محذوف است این فعل با فاعل
و مفعول خود مقوله گفت، میباشد

که، — کاف بیان یا مرجله
دست، — اسم عام یا نکره غیر ذیروح واحد غایب
مفعول به متعلق فعل دراز میکنی، و را، محذوف

از برای، — حرف جار مرکب علامت مفعول له
جوی، — اسم جنس یا یای مقدار

سیم، — اسم جنس غیر ذیروح واحد غایب مفعول له
پیش، — ظرف مکان غیر منصرف مضاف
هر، — عدد مجهم

لغیم، — اسم عام واحد مذکر غایب مضاف الیه
دراز میکنی، — فعل متعدی صیغه واحد حاضر حال
مثبت معروف ضمیرش راجع بسوی لفظ تو، که فاعل
است و محذوف

فصل نهم در تقسیم کلام

(223) — بدانکه کلام، در لغت بمعنی سخن است و در
اصطلاح عبارت است از مرکبی که از مسند الیه و مسند
توکیب یابد برابر است که بود و مذکور باشند یا یکی
مذکور و دیگری مقدر بود و چنین مرکب را بسبب
حصول قایده تام جمله گویند و مرکب تام و مرکب مفید
نیز خوانند

(224) — مخفی نماند که قانون ترکیب دادن جمله
فارسی بدین نظم است اول مبتدا یا فاعل، بعد خبر یا
فعل، و اکثر اول فاعل یا مبتدا، بعد مفعول به، پس فعل
[با خبر]

موصول وصله در حکم یک کلمه است پسترو واحده است یا
جمع و از چه جنس و در کدام حالت و اگر راجع است
مرجع آن

سوم صفت — پس بگو که از چه قسم و موصوف آن کدام
اسم است و اگر در مقابله دو چیز باشد پس تفضیل است
یا مبالغه

چهارم فعل — پس بگو که متعدد است یا لازم و فعل کدام
زمان و مثبت است یا منفی و اگر ناقص است چنان
و صیغه معروف است یا مجهول و بیانیه یا شرطیه است
یا امر یا مصدر پس

اگر بیانیه یا امر، باشد بگو که صیغه کدام زمان و جمع
یا واحد و متکلم است یا حاضر یا غایب و متعلق کدام فاعل
یا خبر کدام مبتدا و

اگر شرطیه، باشد پس حرف شرط را نیز بگو و جمله
جزا هم و اگر حرف دیگر در جواب حرف شرط در جمله
جزا باشد پس لازم کدام است و ملزوم کدام و

اگر مصدر، باشد بگو که لازم است یا متعدی
و معروف است یا مجهول و مضاف بسوی فاعل است یا
مفعول و اگر مبتدا باشد مبتدا و

اگر اسم مفعول، باشد بگو که صفت کدام اسم است
چرا که استعمال آن بیشتر مذل صفت است و اگر اسم
حالیه، باشد پس حال فاعل است یا مفعول و اگر صفت
مشبه، است آن نیز بر این قیاس

بنجم ظرف — پس بگو که ظرف زمان است یا مکان
و مظروف آن کدام و منصرف است یا غیر منصرف

ششم جار، — پس بگو که اسم مجرور آن کدام است
بمقام عطف، — پس بگو که معطوف و معطوف علیه آن
کدام است و اگر حرف تردید باشد بگو تردید و اگر اسنادنا
باشد پس مستثنی و مستثنی منه کدام است

هشتم حرف ندا، — پس بگو که اسم نفاذی کدام است

مثال ترکیب

(222) — آورده اند که دزدی گدائی را گفت شرم نداری
که دست از برای جوی سیم پیش بر لغیم دراز میکنی
آورده اند، — فعل متعدی صیغه جمع مذکر غائب و ماضی
قریب مثبت معروف مرجع ضمیر آن خبر آن، که فاعل آن
و محذوف است

(239) — به آنکه جمله 'استثنا تیره' آنست که بر آن حرفی استثنا واقع شود — چون من نمیروم مگر آنوقت که زیه برود — 'سربازهای شاهی دیروز عشق خوبی نمودند' مگر 'چند نفر راه نمیبردند'

اینجا — 'آنوقت که زیه برود' — و 'چند نفر راه نمیبردند' — جمله استثنائیه میباشد

(240) — به آنکه جمله 'وصفیه' آنست که مشتق بر صفت چیزی باشد — چون 'زیه رفت بخانه' و کتابیکه 'بر کوسی نهاده بودم' دزدید — اینجا 'بر کوسی نهاده بودم' جمله وصفیه میباشد

(241) — بدانکه جمله 'معرضه' آنستکه میان اجزای جمله دیگر عارضی گشته بهیچ یکی متعلق نبوده و از دور نمودن آنجمله در معنی آنجمله خللی راه نیابد — چون 'برادر تو (خداش بیامرزد) مرد خوبی بود' من انوری —

گر بخندم (وان پس از عه و پست) گوید زهر خنده . . .

وربگویم (وین بهر روزیست) گوید خون گری . . .

اینجا جمله پائیکه میان قوسین اند 'معرضه' میباشد

(242) — بدانکه جمله 'سرکه' آنستکه از دو جمله یا زیاده ترکیب یافته باشد — چون 'زیه بچین میروم' و 'بکر اراده بده دارد' و 'خاله به ایران خواهد رفت'

(243) — بدانکه جمله 'استفهامیه' آنرا گویند که در آن استفهام چیزی باشد — چون 'چه میخواهی' — 'کجا میروی' — 'این مرد کیست'

(244) — بدانکه جمله 'تمنائیه' آنستکه در آن تمنای چیزی باشد — چون 'کاش خداوند تعالی مرا روزی وافر می بخشید'

باب چهارم در بیان عروض و غیره

(245) — بدانکه 'عروض' علمیهست که بدان اوزان بحور نظم دریافته شود و چون این علمیهست بسیط و این مختصر گنجایش آن ندارد پس آنرا ترکیب نموده بعضی اصطلاحات آن که دانستن آنها لازمست بیان میشوند

(246) — بدانکه بحور نظم را در لفظی چند منظم و مضبوط ساخته اند و آن الفاظ را اصول و افاعیل و ثغاعیل [گویند]

گویند و 'ارکان' نیز نامند و افاعیل نزد اکثر ازد و جزو ترکیب یافته یکی 'سبب' و دیگر 'و' و 'سبب' در اصطلاح عروض کلمه دو حرفی را گویند — چون 'بر — سر' و غیره — و 'و' کلمه سه حرفی را نامند — چون 'همین — همین' و غیره

(247) — بدانکه 'ردیف' در اصطلاح کلمه بود که مابعد قافیه در آید چون من خاتمی —

گردون نبط 'پلنگ' گودد . . . گزتی نفس 'فنگ' گردد . . . و 'سبب' در اصطلاح لفظی را گویند که در آخر فقره نشو آید و مناسب آن در آخر فقره دیگر نیز یک لفظ واقع شود چون — نزدیکی تدبیرش 'بصواب' نزدیکی نور 'بافقاب' دوری رایش از 'خطا' دوری مغرب از 'خطا'

(248) — بدانکه 'بسر طویل' آنرا گویند که از بحور دیگر در ارکان زیاده باشد و این بحر در فارسی چند آن مطبوع نیست مثال آن چون —

با حسان توئی حاتم بر فعت توئی کسوی . . .

بقومان توئی آصف بپریان توئی عوسی . . .

(249) — بدانکه 'قطعه' یعنی پاره از هر چیز و در اصطلاح شعرا کم از دو بیت و زیاده از یکصد و هفتاد بیت نباشد مانند قصیده اما فرق آنست که هر دو مصرع بیت اولش قافیه نداشته باشند و هر قافیه که در مصرع دوم بیت اول باشد همانرا در مصرع دوم بیت ثانی آورند چون من سعدی —

بشر چو پر شده بزنه پدل را . . . باهم نذهی و صلابت که 'اوست' مور چکان را چو فتد اتفاق . . . شیر زبانرا بدرانند 'بوست'

(250) — بدانکه 'رباعی' در اصطلاح چهار مصرع را گویند که مصرع چهارم با اول و ثانی هم قافیه باشد و هر مصرع سوم لازم نیست که همان قافیه باشد چون من سعدی —

از این سه پاره عابد فریدی . . . ملائک صورتی غاوس زینبی که بعد از دیدنش صورت نپندد . . . و جود پارسایانرا شکیبی

(251) — بدانکه مصرع بمعنی یک لنگه در است و نیمه بیت را از این جهت مصرع گویند که اگر یک لنگه در را بر بندند در بسنه نشود مگر از هر دو لنگه و از بیت نیز هر مصرع را که بخواهند بی دیگری بیت نتواند بود

(252) — بدانکه 'بیت' آنستکه دو مصرع داشته باشد چون من سعدی —

[اگر]

— چون 'زید آمد' — 'خالد زده شد' — 'من رفتم' — 'تو کشته شدی'، برخلاف ضمیر متصل که آن در حالت فاعل و نائب فاعل بودن هم بلکه مطلق اوقات از فعل موخر و بهمان ملحق شود — چون 'آمدم' — 'زده شدم' — 'رفتم' — 'زده شدی' — و گاهی ضمیر متصل واحد غایب و حاضر که معبر است بلفظ 'او' و 'تو' در صیغه واحد غایب ماضی و مضارع و در صیغه واحد امر حاضر و نهي حاضر فاعل فعل بوده مستتر باشد چون من مهیا —

رفت و بی او زنده ماندم سخت جانی را نگرد.
آمده و مردم ز خجالت شرمسار برآیدین.

و گاهی برای اختصار تنها فعل را حذف نمایند چون من سعدی — شیطان با مخلصان بر نیاید و سلطان با مخلصان — نیامد زید مگر بگو، و جایی فعل متعدد آید و فاعل واحد چون من سعدی — 'حق جل و علاه میبیند و میپوشد و همسایه نمی بیند و میخورد' — و جایی فاعل متعدد و فعل واحد چون 'زید و بکر آمدند' —

(282) — سوم 'ظرفیه' و این حاصل شود با اجتماع ظرفی و مضمون با رابطه چون 'بار در خانه خود است' و مال نزدیک نیست

'تنبیه' — در حقیقت هر جمله ظرفیه آن جمله اسمیه ایست که خبرش مقدر بود و متعلق خبر ظرفیه بوده قائم مقامش افتد بهین جهت بعضی از محققان جمله ظرفیه را قسمی علیحده نامیده پس بر این تقدیر خبر مقدر در قول اول لفظ 'ماکن' باشد یا 'مقیم' و در ثانی لفظ 'حاضر' بود یا 'موجود' و نیز موافق اقتضای مقام جایی لفظ 'ثابت' یا 'قائم' را و جایی لفظ 'متحقق' یا 'منصور' را مقدر گیرند

(283) — چهارم 'شروطیه' و این ترکیب از دو جمله برابر است که هر دو فعلیه باشند یا اسمیه یا یکی فعلیه و دیگری اسمیه بالجمله هر جمله که مشتمل حرف شرط بود 'بشروط' موسوم گردد و جمله که در جوابش آید 'بجزا' یا بجواب شرط نامیده شود و اصل در جمله شرطیه آنست که شرط مقدم باشد بر جزا چون من سعدی —

"اگر چو رشکم نرودی، هیچ مرغ در دام نیفتادی"

و گاهی بنا بر ضرورت جزا را بر شرط نیز میگذارند و چون من حزین مصرع —

کردی سگوه اگر داری داری داری

و گاهی

و گاهی آنرا محذوف دارند چون من صایب —

از حیاتم نفسی با بر گابی مانده است
مخروبه وقت ببالینم اگر میآید

یعنی ببالینم اگر میآیی بیا زیرا که وقت میبرود — و جایی شرط متعدد و جزا واحد آمده است چون من شوکت —
مانی چون نقش آن بت بد مست میکند
چون میرسد بسامد او دست میکند

لیکن بعضی از فصیحی متأخرین اینصورت را مستحسن النثری گفته اند

(284) — بدانکه جمله بحسب مفهوم برد و نوع بود 'خبریه' و 'انشائی'، 'خبریه' آنستکه مفهومش احتمال صدق و کذب دارد چنانچه مثالش از جمله های اسمیه و فعلیه مرقوم ظاهر است — چون 'زید بیمار است' — 'او کشته شد' —

(285) — جمله 'انشائی' آنست که مضمونش احتمال صدق و کذب نداشته باشد — چون 'تو در بازار برو و آنچه گفتی بیا' — 'زید را گفتی در باغ نرو' —

سخنی نماید که امر و نهي و تلمیح منضمین معنی استفهام و تعجب و تمنا و دعا و شرط و قسم و مدح و ذم و ندا باشد محسوب انشائی میباشند

(286) — بد آنکه جمله 'معلله' آنست که علت سخنی را بیان کند — چون 'زید دوست خداست' بجهت آنکه سخاوت بسیار دارد، من سعدی —

سخن بلطف و کرم با درشت خوی مگوی
که زنگ خورده نگردد بلرم سوپان پای

بد آنکه معلله در مثال اول — 'بجهت آنکه سخاوت بسیار دارد' — و در دوم — 'مصرع ثانی' میباشند

(287) — بد آنکه جمله 'معطوفه' آنرا گویند که بر جمله سابق معطوف باشد چون من عوفی مصرع —
هزار شمع بکشند و انجمن باقی است
انجمن باقیست، جمله معطوفه است

(288) — بد آنکه جمله 'نردیده' آنست که در آن حرف نردید واقع شده باشد و اگر یکی را مسلم دارند دیگری رد کرده شود چون —

یا بدن دل غیبی مرا، یا شوقالک حزین مرا
بدانکه

اگر برپایان کند بهرام گوری. نه چون پایي ملخ باشد زموري. .
(253) — 'قصیده' در اصطلاح شعرا نظمى است که هر دو مصرع بیت اول با مصرعهاي ثانی ابیات دیگر هم قافیہ باشد و در آن مدح یا وعظ یا حکایت یا امثال آن باشد از غیایث —

(254) — 'غزل' و این بمعنی سخن گفتن با زنان و مشقبازي کرده نست و اقل آن پنج بیت و اکثر آن پانزده بیت است و در آن ذکر حسن و عشق و محبت و فراق یار و غیره باشد

(255) — 'قافیه' عبارتست از مجموع آنچه تکرار یابد در الفاظ مشابهة الاواخر با لفظي متغایر المعاني که واقع شوند در آواخر بیت یا وفیرة چون من سعدي —
بزرگش نخوانند اهل 'خره' .
که قام بر زنگان بزشتي 'برده' .

(256) — بدانکه 'تنطیع' در لغت بمعنی پاره و قطع نمودنست و در اصطلاح اجزای بیت را با جزای اصول افاعیل موازنه کردندست چون من سعدي —
تمتع زهر گوشه یافتم . زهر خومني خوشه یافتم .

تنطیع آن

ت مت تع	ز هر گو	ش ئی یا	ی تم
— — —	— — —	— — —	— — —
فعولن	فعولن	فعولن	فعل
ز هر خر	م نی خو	ش ئی یا	ی تم
— — —	— — —	— — —	— — —
فعولن	فعولن	فعولن	فعل

[مخفی]

مخفی نماید که هر حرفیکه ملفوظ نباشد در تقطیع محسوب نشود هر چند که در کتابت بنویسند و هر حرفیکه ملفوظ بود در تقطیع معتبر است اگر چه مکتوب نباشد

متفرقات

(257) — بدانکه 'توخیم' انداختن حرفي است از کلمه بنابر ضرورت شعر با قافیه خواه از اول کلمه باشد خواه از آخر چون من سعدي —

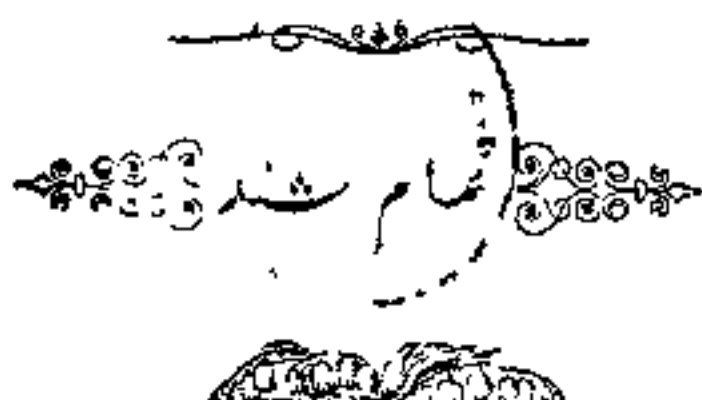
بقدرت نگه دار بالا و شیب . خداوند دیوان روز حسیب .
اینجا نون از نشیب انداختند

(258) — 'الجاز' در اصطلاح عبارتست از کوتاه کردن لفظ یعنی حرفي از جزو کلمه حذف نمایند چون من سعدي —

مگر نعمت شه فراموش کنم . که بینم ثبایي و خواصش کنم .
تبه کرده آن مملکت عنزوب . کز و خاطر آرزده آید ضریب .
اینجا واو از خواصش و فراموش حذف کرده بنابر ضرورت شعر

(259) — 'معکوس' آنستکه اگر مصوعی را برگردانند مصرع دیگر بشود و آنرا مقلوب مستوي گویند چون من حافظ —

ذوق جهان ندارد بیهوست زنده گانی .
بی دوست زنده گانی ذوق جهان ندارد .
مصراع ثانی مقلوب اول است

کتابخانه حضرت سید کاظمین علیهما السلام

نمبر ۱۰۰

آخر آبان ۱۳۲۱

تاریخ

این کتاب در کتابخانه

نام کتاب

نمبر کتاب

نمبر کتاب

نمبر کتاب

ص

۶۵